

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Domácí násilí a jeho vliv na psychosociální klima rodiny

Vedoucí práce: PhDr. Ing. Marie Lhotová, Ph.D.

Autor práce: Michaela Böhmová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 3.

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

01. března 2013

Michaela Böhmová

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Ing. Marii Lhotové, Ph.D. za čas věnovaný jejímu metodickému vedení, za cenné rady a podnětné připomínky.

OBSAH

ÚVOD	6
1. RODINA	8
1.1 POJEM RODINA	8
1.2 FUNKCE RODINY	9
1.2.1 Biologicko-reprodukční	9
1.2.2 Ekonomicko-zabezpečovací	10
1.2.3 Emocionální	10
1.2.4 Výchovná	11
1.2.5 Sociálně-psychologická	11
1.3 RODINA FUNKČNÍ/DYSFUNKČNÍ	12
1.3.1 FUNKČNÍ RODINA	12
1.3.2 DYSFUNKČNÍ RODINA	13
1.4 RODINNÉ KLIMA	14
2. DOMÁCÍ NÁSILÍ	17
2.1 DEFINICE POJMU	17
2.2 ZNAKY, FORMY A FÁZE	20
2.2.1 Charakteristické znaky	20
2.2.2 Formy domácího násilí	21
2.2.3 Fáze cyklu domácího násilí.....	28
2.3 PACHATEL DOMÁCÍHO NÁSILÍ	30
2.3.1 Žena nebo muž?	30
2.3.2 Vznik násilného chování.....	32
2.3.3 Typologie osobnosti pachatele.....	34
2.4 OBĚŤ DOMÁCÍHO NÁSILÍ	36
2.4.1 Setrvání v násilném vztahu	36
2.4.2 Žena – oběť domácího násilí	39
2.4.3 Muž – oběť domácího násilí	39
2.4.4 Dítě – oběť domácího násilí.....	40
2.5 NÁSLEDKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ	41
2.5.1 Na těle i na duši	41
2.5.2 Syndrom týrané ženy/osoby.....	42

2.5.3 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN)	44
2.5.4 Rodinné klima.....	45
ZÁVĚR	47
Použitá literatura	48
Elektronické zdroje.....	50
Abstrakt	51
Abstract.....	52

ÚVOD

Domácí násilí je ve společnosti stále ještě poměrně často tabuizované téma, ač je to téma velice citlivé a bolestivé nejen pro jeho oběti, ale i pro blízké obětí. Průzkumy veřejného mínění poukazují na fakt, že veřejnost je velmi málo informována o tom, co se vlastně v rodinném prostředí, v němž k domácímu násilí dochází, děje, co všechno již za domácí násilí je považováno a kdo jsou jeho oběti. Dosti často se pak můžeme setkávat s nechápajícími názory okolí, jak je vůbec možné, že oběť je schopna v takovém prostředí setrvávat, snášet veškeré útrapy a navíc po tak dlouhou dobu. Proč se zkrátka po prvním incidentu nesebere a neodejde? Jak může dopustit, aby na ní násilník páchal násilí opakovaně a jeho krutost nabírala na intenzitě? Mezi tuto část veřejnosti jsem patřila i já. Do té doby, než se mne situace přímo dotkla (ne, že bych byla přímou obětí, ale přímou obětí byl člen mé rodiny), jsem měla pouze povrchní informace a celou situaci jsem jako „divák“ bagatelizovala. To byl také důvod výběru tohoto velice zajímavého tématu pro mou bakalářskou práci – proniknout hlouběji do této problematiky. V průběhu zpracovávání jsem slychala názory, které se týkaly zejména nepochopení oběti a úvahy, že si oběť od násilníka takové chování jistým způsobem i zaslouží, když proti tomu sama nic neudělá. Celá situace se pro nezúčastněného člověka jeví velice zkresleně a on může mít tendence svalovat vinu i na oběť domácího násilí, ne pouze na jeho pachatele. Do určité míry lze takový názor brát v potaz. Každý z nás je svobodná bytost a nikdo nemá právo chovat se k nám způsobem, který je proti našemu přesvědčení. V tom případě je na místě vznést odpor. Systém domácího násilí není ale tak jednoduchý, jak se na první pohled může zdát. Pachatel dokáže na oběť působit systematicky, jakoby spřádal jemné sítě, do kterých se oběť postupem času zcela zamotá a je pro ni velmi obtížné dostat se ven.

Cílem této práce je vypracovat ucelený přehled o domácím násilí a zjistit, jaké dopady má domácí násilí na oběti a následně na psychosociální klima rodiny. Zaměřím se na problematiku domácího násilí v užším slova smyslu, kdy obětí násilných činů je osoba žijící v partnerském/manželském svazku a zároveň i její nejbližší příbuzní – ať už se jich domácí násilí týká aktivně či pasivně.

Pro snazší pochopení všech souvislostí zvolím následující postup:

– v první ze dvou teoretických částí budu pojednávat o rodině a jejích základních funkcích

– v druhé části se plně zaměřím na domácí násilí, na jeho znaky, formy, fáze, bude charakterizována osoba pachatele a oběti a v závěru druhé kapitoly shrnu a uvedu následky působení domácího násilí.

Čerpat budu zejména z publikací předních českých odborníků, zabývajících se touto problematikou.

1. RODINA

1.1 POJEM RODINA

Pojem „rodina“ lze vykládat různými způsoby, je totiž definován mnoha vědními disciplínami – např. sociologií, psychologií, demografií, biologií, atd. a dle toho se odvíjí i jednotlivé pohledy.

Z pohledu sociologického je rodina institucí, jejímž hlavním smyslem je reprodukce společnosti. Měla by být soukromým prostorem oproti veřejnému a nepřehlednému vnějšímu světu. Zajišťuje bezpečí pro své členy, je neměnná ve svém tvaru i vnitřním uspořádání, vyrovnává změny v okolí. Pro svou stabilitu umožňuje vývoj či pokrok, ve společenském systému zabraňuje chaosu a kolapsu. Každá rodina má svou specifickou hierarchii mezilidských vztahů, každý člen rodiny svou roli, rodina jako celek má vztah k jiným sociálním skupinám a k obecným společenským hodnotám. Má svá vnitřní pravidla nutná pro soužití a také konkrétní skupinové normy.¹

Ve smyslu biologickém je rodina chápána jako skupina jedinců stejného druhu, kteří jsou pokrevně spjati, jejichž cílem je zachování existence a umožnění následné reprodukce.

Z pohledu sociální psychologie jde o malou, primární a neformální skupinu, která je tvořena jedinci spojenými pokrevními, manželskými a adoptivními vztahy. Jedná se o specifickou bio-sociální skupinu, v níž dochází k určitým sociálně potřebným činnostem a vztahům, které nemohou v plné míře přebírat jiné instituce.

Bůžek a Michalík definují rodinu jako základní životní společenské prostředí, v němž se začíná rozvíjet život dítěte, formovat jeho charakter a životní postoje. Rodiče jsou prvními a nenahraditelnými vychovateli dítěte – utváří pevnou základnu pro vývoj zdravého, cílevědomého, vzdělaného a schopného jedince.² Kořa doplňuje, že rodina, jakožto společenství osob, v jejichž rámci se utvářejí základní charakteristiky duševního života jedinců, slouží též jako zprostředkovatel k utváření vztahů mezi jedincem a společností.³ Dle Hartla je rodina společenská skupina, která je spojená manželstvím či pokrevními vztahy, odpovědností a též i vzájemnou pomocí.⁴

Rodinu můžeme také definovat jako tzv. *rodinný systém*, kde systémem označujeme

¹ Srov. MOŽNÝ I., *Rodina a společnost*, s. 14–16.

² Srov. BŮŽEK A., MICHALÍK J., *Informatorium (nejen) o právech dítěte*, s. 34–35.

³ Srov. JEDLIČKA R., a kol., *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, s. 38.

⁴ Srov. HARTL P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*, s. 512.

soubor částí a vztahů mezi nimi. Systémový přístup k rodině lze přirovnat k postulátu, který vychází z psychologického směru gestaltismu – celek je více než souhrn jeho částí.

V souhrnu lze říci, že za rodinu můžeme označit každou skupinu, která má dlouhodobě reprodukční charakter a jejím smyslem je plození a vychovávání dětí.

1.2 FUNKCE RODINY

V rámci rodiny rozlišujeme funkce, které jsou důležité pro vztahy uvnitř rodiny a dále funkce, které ovlivňují postavení rodiny ve společnosti. Funkce rodiny se vyvíjí a mění spolu se změnami působícími ve společnosti a je zřejmé, že rodinný život je na podmínkách společnosti závislý.

Některé z funkcí, které se dříve řadily mezi základní, vzhledem k modernímu vývoji společnosti ztratily na významu – jedná se např. o funkci výrobní činnosti, která zajišťovala hlavní materiální zabezpečení dřívějších rodin.⁵

Mezi základní funkce rodiny z pohledu psychologie patří – biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální, výchovná a sociálně-psychologická.

1.2.1 Biologicko-reprodukční

Jedná se o funkci zajišťující reprodukci lidské populace, ne vždy však bývá spjata přímo s rodinou. Má význam jak z širšího pohledu – pro společnost jako celek, tak z pohledu užšího – pro samotné jedince, kteří rodinu utváří.⁶

Poláčková doplňuje, že moderní společnost v jisté míře ovlivňuje tuto funkci a to tím, že existenci rodiny je kulturně a společensky sexualita regulována.⁷

V naplnění sexuálního (biologického) a rodičovského instinktu, shledávají někteří sociologové základní podstatu existence rodiny.⁸

⁵ Srov. MÁCHOVÁ J., *Duševní hygiena rodinného života*, s. 24.

⁶ Srov. KRAUS B., *Základy sociální pedagogiky*, s. 81.

⁷ Srov. KRAUS B., POLÁČKOVÁ V., *Člověk, prostředí, výchova*, s. 79.

⁸ Srov. STŘELEČ S., *Kapitoly z rodinné výchovy*, s. 76.

1.2.2 Ekonomicko-zabezpečovací

Tato funkce se vztahuje na všechny členy rodiny stejně – včetně dětí. V minulosti byla velmi důležitou složkou „výroba – výrobní funkce rodiny“, která si i nadále některé prvky – i přes současnou závislost rodiny na výrobní činnosti společnosti – v malé míře stále udržuje. Jedná se např. o úklid, vaření, zajišťování potravy a další nejružnější domácí činnosti.

Střelec zmiňuje dvě stránky ekonomické funkce. První z nich se týká rozvoje ekonomického systému společnosti, jenž je přímo úměrný na zapojení se členů rodiny do výrobní či nevýrobní sféry v různých profesích. Druhá stránka se pak týká hmotného zabezpečení rodiny a všech jejích členů. Materiální zabezpečení bývá na odpovědnosti rodičů a ovlivňuje tak zdravý a plnohodnotný vývoj dětí.⁹

1.2.3 Emocionální

Další funkcí rodiny je poskytovat a zajistit pocit bezpečí, jistoty a citové zázemí pro všechny její členy. Při trvalém neuspokojování potřeby lásky, pozornosti a uznání ze strany rodičů vůči dítěti, může u něho dojít k psychické deprivaci. Ta se pak může projevit v destruktivním chování vůči všemu hodnotově odlišnému, neschopnosti spolupráce či slabé vůli jedince.¹⁰

V této oblasti se role rodiny ukazuje jako jedinečná a nenahraditelná. V případě, že se rodina stane dysfunkční, je tato oblast nejvíce zraňující a má dalekosáhlé důsledky v podobě míry sociální zralosti. Emocionální funkce – i když v průběhu vývoje společnosti mění se – určuje význam rodiny a tvoří tak podstatný článek mezi společností a jedincem.¹¹

I Kraus popisuje tuto funkci jako zásadní. Žádná jiná instituce není schopna vytvořit podobné a tolik potřebné citové zázemí, poskytnout plnohodnotně lásku, bezpečí a jistotu.¹²

Důležitou složkou, kterou můžeme přiřadit i této funkci, je potřeba trávení volného času, kdy dochází k odpočinku a regeneraci těla i duše. Rodina a rodinné prostředí by

⁹ Srov. STŘELEČ S., *Kapitoly z rodinné výchovy*, s. 76.

¹⁰ Srov. MATĚJČEK Z., DYTRYCH Z., *Děti rodina a stres*, s. 196.

¹¹ Srov. VÝROST J., SLAMĚNÍK I., *Sociální psychologie*, s. 32.

¹² Srov. KRAUS B., *Základy sociální pedagogiky*, s. 83.

mělo umět poskytnout svým členům možnost kvalitně, příjemně a pokud možno společně tento čas využít.

1.2.4 Výchovná

Od narození dítěte zaujímají rodiče pozici vychovatelů. Svým chováním, postoji a reakcemi mu ukazují hodnoty, které mají sami k sobě, ke svému blízkému okolí a následně i k celé společnosti. Dítě přejímá vzorce chování svých rodičů a dále je aplikuje ve svém životě. Výchovná funkce rodiny je nejdůležitějším aspektem pro utváření identity jedince, pro nalezení jeho vlastní hodnoty, kterou následně projektuje na své okolí.

Výchovou se taktéž chápe pomoc a podpora při rozvíjení schopností a dovedností a při prosazování nejlepšího zájmu vůči všem zúčastněným.

Kraus zmiňuje procesy, které ve výchově působí na členy rodiny, jedná se zejména o ekonomické, kulturní, sociální, mravní, estetické a zdravotní. Jako hlavní smysl této funkce vnímá přípravu dětí a mladistvých na praktický život. Uvádí, že v průběhu socializace dítě nezůstává pasivním článkem rodiny, nýbrž aktivně uplatňuje svou vůli, zájmy, přání a orientace. Rodina je modelem, kde si jedinec osvojuje své budoucí sociální role – ženy/matky, muže/otce a tento model pak projektuje do své budoucí reprodukční rodiny.¹³

1.2.5 Sociálně-psychologická

Rodina by měla být místem, v němž jedinec nalézá bezpečí, založené na vzájemném porozumění. Kvalitní zázemí je pak základem pro utváření dalších sociálních kontaktů jedince ve společnosti.

Sociálně-psychologická funkce rodiny může být narušována celou řadou situací. V rodině mohou vznikat konfliktní situace – rozvodové rozepře, neshody mezi generacemi, mezi partnery, psychologické nepřijetí dítěte. Dále mezi nepříznivé vlivy působící v různých situacích patří případy závislosti některého člena rodiny na alkoholu, drogách, hracích automatech apod. Také sociálně a emočně nevyzrálí rodiče, kteří velmi často nezískali vhodné vzory ve své rodině, mívají obtíže v naplňování

¹³ Srov. KRAUS B., *Člověk, prostředí, výchova*, s. 80–82.

sociálně-psychologických potřeb svých dětí.

Tyto základní funkce tvoří základ rodinného fungování a měly by spolu kooperovat. V případě vyváženého působení jednotlivých funkcí se utváří kvalitní místo pro výchovu potomků, tedy primární cíl rodinné instituce.

1.3 RODINA FUNKČNÍ/DYSFUNKČNÍ

1.3.1 FUNKČNÍ RODINA

Abychom rodinu mohli nazvat zdravou, normální, harmonickou, neklinickou – tedy **funkční**, měla by zajisté splňovat své základní funkce, které jsou uvedeny v předchozí kapitole. Hranice označující pojem funkční či dysfunkční rodina, jsou pro mnohé nastaveny různě. Tam, kde jeden vnímá rodinu ještě jako funkční, jiný ji označí jako dysfunkční, dle svých měřítek a hodnot. Naskytá se otázka, do jaké míry je toto prosté rozdělení do dvou oblastí „funkční/dysfunkční“ relevantní.

Zatím je velmi málo spolehlivých výzkumů funkčních rodin. Zejména výzkumů, jenž jsou založeny na dlouhodobém a přímém pozorování. Výrazně totiž převažovalo zkoumání rodin dysfunkčních. Předpokládá se, že tato polarita funkční/dysfunkční bude postupem času zasunuta do pozadí, a to vzhledem k tomu, že bude objevováno stále více „normálního“ v „nenormálních“ rodinách. Plnění následujících základních funkcí rodiny se považuje jako nezbytný předpoklad pro to, aby se rodina dala označit jako funkční – poskytování emocionální podpory svým členům, vychovávání dětí a zabezpečení ekonomického zázemí.¹⁴

Hartl definuje funkční rodinu jako takovou, ve které vládne příznivé emocionální klima, kde problémy jsou s úspěchem řešeny a kde jsou trvale vyrovnávány vztahy v souladu s životním cyklem jejich členů.¹⁵

Výstižnou a jednoduchou definici funkčnosti rodiny uvádí Sobotková: „*Rodinné fungování je způsob, jakým rodina plní své funkce.*“¹⁶ Mezi tyto funkce je zahrnuto – začlenění jedince do rodinné struktury; ekonomickou podporu; péči, výchovu, socializaci; ochranu zranitelných členů rodiny.

¹⁴ Srov. SOBOTKOVÁ I., *Psychologie rodiny*, s. 71–72.

¹⁵ Srov. HARTL P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*, s. 512.

¹⁶ SOBOTKOVÁ I., *Psychologie rodiny*, s. 71.

Dále také poukazuje na to, že rodinné fungování je nesmírně složitý jev a chceme-li zjistit, co charakterizuje funkční a odolnou rodinu, nesmíme opomenout základní rodinné procesy, do kterých řadí *soudržnost (kohezi)*, *adaptabilitu a komunikaci*.

Soudržnost (koheze) – souvisí s rodinnou intimitou, sounáležitostí a blízkostí. V případě funkční rodiny je podporována přiměřená samostatnost a nezávislost jejích členů. Jedná se o síly, které udržují vztah pohromadě, často jsou označovány jako věrnost a oddanost. Ve funkčních rodinách je zdravá soudržnost vyvažovaná adekvátní osobní autonomií členů rodiny.

Adaptabilita – zde se odráží míra flexibility rodiny na různé proměnlivé faktory závislé na vývojovém a situačním stresu, působícím uvnitř i zvenku na rodinnou atmosféru a jednotlivé členy rodiny. Vývojovým stresem se rozumí normální tranzitorní krize, které se odehrávají ve vývojovém cyklu rodiny, jedná se tzv. přechody. Situačním stresem se označují takové stavy, jenž jsou nepředpokládanou zátěží působící na celou rodinu. V souhrnu se tedy jedná o schopnost přizpůsobovat se měnícím se požadavkům a nárokům života. S adaptabilitou úzce souvisí i hierarchické uspořádání rodiny. Právě udržení rovnováhy mezi adaptabilitou a organizovaností je žádoucí pro zvládnání náročných situačních stresů v rodinném životě.

Komunikace – patří mezi klíčový proces, jenž má vliv na utváření celkové rodinné atmosféry při řešení vzniklých problémů, a to jak v rámci rodiny, tak i problémů dotýkajících se jednotlivých členů rodiny. Komunikace, pokud je přímá a otevřená, působí v rodinném soužití jako ochranný faktor. V případě nejasné či narušené komunikace může docházet k znásobení negativních vlivů rizik a stresů.¹⁷

1.3.2 DYSFUNKČNÍ RODINA

Dle předchozí uvedené charakteristiky lze naproti tomu jako **dysfunkční** rodinu označit takovou, která jednu či více ze svých funkcí plní částečně nebo zcela nedostatečně. I zde nacházíme pojmové nejednotnosti, taková rodina je též označována jako problémová, mnoho-problémová, klinická.

Dunovský definuje poruchy rodiny jako situaci, v níž rodina ve větší či menší míře není schopna plnit základní požadavky a úkoly, které jsou dané společenskou normou. Rodinné poruchy vnímá jako závažné zejména z důvodu důležitosti rodiny ve výchově

¹⁷ Srov. SOBOTKOVÁ I., *Psychologie rodiny*, s. 71–72.

a péči o dítě. Příčiny těchto poruch jsou různé a bývají vázány na jednu, nebo více základních funkcí rodiny. Jako nejvýznamnější uvádí poruchu funkce socializačně výchovné.¹⁸

Jako dysfunkční označuje Hartl rodinu, která má narušenou schopnost zabezpečovat některou ze základních funkcí, zejména, týkající se uspokojování základních potřeb dítěte.¹⁹

Dle Sobotkové se v současné době na dysfunkční rodiny nahlíží v obecné podobě, tzn., že jsou takto označovány rodiny, v nichž se jeden nebo více jejích členů vyznačuje maladaptivním, nezdravým chováním. Tyto rodiny často vykazují jednu nebo více z následujících charakteristik: intimita je potlačena, případně zcela chybí; vyskytuje se vzájemné obviňování; problémy jsou popírány či se vůbec neřeší; role uvnitř rodiny jsou rigidní; osobní identita je potlačována na úkor identity rodinné; individuální potřeby členů rodiny jsou obětovány dysfunkčnímu rodinnému systému; komunikace je nejasná či nedostatečná; často chybí vymezení hranic mezi jednotlivými členy rodiny; pravidla a kompetence nejsou jasně určeny. Takovýto rodinný systém může následně u jednotlivých členů rodiny vyprodukovat individuální psychopatologii, která zpětně působí na fungování rodiny jako celku.²⁰

1.4 RODINNÉ KLIMA

V předchozí kapitole jsou uvedeny jednotlivé znaky, které charakterizují a dělí rodinu do dvou oblastí – rodinu funkční a rodinu dysfunkční. Od míry funkčnosti rodiny se odvíjí i celková atmosféra v rodině – rodinné klima. Rodinné klima je výrazným a významným faktorem ovlivňujícím psychosociální vývoj dítěte, sociální zralost a případný vznik psychopatologických jevů – ať už u dítěte samotného či u dalších členů rodiny.

Shrnutím závěrů z mnoha studií, které se zabývaly vlivem rodinného prostředí na socializaci v raném dětství, vznikl výzkum určující dvě základní propozice. První propozice klade důraz na potřebu dítěte mít trvalý zájem jednoho či více pečujících dospělých a na vnitřní prostředí domova – zejména „iracionální prostředí“ dospělých. Také zmiňuje důležitost tzv. mikroprostředí. Do mikroprostředí zahrnuje sociální pole,

¹⁸ Srov. DUNOVSKÝ J., *Dítě a poruchy rodiny*, s. 101.

¹⁹ Srov. HARTL P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*, s. 127.

²⁰ Srov. SOBOTKOVÁ I., *Psychologie rodiny*, s. 35.

kteří tvoří společně žijící osoby, ale také všechny bytosti, které k sobě patří. Patří sem zpravidla rodina, přátelé a také malé skupiny, se kterými v průběhu svého života jedinec přijde do styku. Jako druhá propozice je uvedena potřeba veřejné ochrany, která umožní dospělým věnovat péči a vzájemné aktivity dítěti, a to vytvořením příležitostí, zdrojů, příkladů, ale také zejména uvolněním času pro rodičovství.²¹

Ohledně rodinného fungování a činitelů působících na rodinné klima začaly být kolem roku 2000 v zahraničí publikovány studie, snažící se pojmout tuto problematiku komplexně, a to na základě empirických výzkumů. Sobotková uvádí např. výzkum „*Characteristics of families that function well*“²², jehož cílem bylo identifikovat proměnné, vysvětlující rozdílnosti, které můžeme nacházet ve fungování rodin. V tomto výzkumu byly zjištěny faktory, jenž se významně podílejí na kvalitě rodinného fungování a tím ovlivňují následně celkové klima rodiny. Tato zjištění poukazují především na důležitost procesů v rodině, jako je komunikace a řešení problémů. Jedná se o tyto faktory:

- *„Spokojenost jednotlivých členů s rodinným životem, resp., s úrovní rodinné soudržnosti a adaptability. Spokojenost s mírou koheze a adaptability se ukázala pro zdravé rodinné fungování jako mnohem důležitější než vysoké úrovně koheze a adaptability, se kterými členové rodin spokojeni nejsou.*
- *Dovednosti a schopnosti řešit konflikty a problémy v partnerském vztahu efektivně, aby bylo dosaženo oboustranné spokojenosti. (Toto i další zjištění byla potvrzena v různých jiných studiích.)*
- *Flexibilita a soulad partnerů ohledně možností trávení volného času. Partneři jsou rádi spolu, ale vyhovují jeden druhému, pokud chtějí trávit nějaký čas odděleně a rozvíjet vlastní zájmy.*
- *Pozitivní postoj k sexualitě a spokojenost se způsobem vyjadřování citů.*
- *Spokojenost s tím, jak jsou uspokojovány osobní potřeby a zájmy (to souvisí s kvalitou života).*
- *Efektivní komunikace mezi partnery a volný tok informací. Důležité je, aby oba partneři byli se vzájemnou komunikací spokojeni.*
- *Rodinné síly – členové rodiny jsou na rodinu hrdí, jsou k sobě loajální a věří, že spolu překonají i případné krize a těžké doby (více se tato charakteristika objevovala ve sdělení mužů).*

²¹ Srov. JEDLIČKA R. a kol., *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, s. 35–36.

²² SOBOTKOVÁ I., *Psychologie rodiny*, s. 73.

- *Dobré vztahy s širší rodinou a přáteli, tedy kvalitní sociální opora (významněji se objevuje ve vztahu se zdravým rodinným fungováním u žen).*²³

Z novějších výzkumů, které byly realizovány v oblasti prosociálního chování, vyplývá, že celková psychosociální atmosféra v rodině je značně důležitým determinantem ovlivňujícím tuto oblast, společně s prvky intenzivní komunikace s dítětem obsahujícími jasné kognitivní a emocionální argumenty. Kaňkovská ve své studii zaměřené na analýzu celkové psychosociální atmosféry v rodině zjistila, že mezi neúčinnější formy pozitivního výchovného působení patří:

*„laskavé, akceptující, starostlivé a pomáhající chování rodičů, kteří dávají svým dětem najevo, že jsou tu pro ně, zdůvodňují svá disciplinární opatření a stanovují jasná výchovná pravidla a požadavky.*²⁴

Dále uvádí: *„Prosociální prvky chování se tedy formují v takové rodinné atmosféře, ve které panuje otevřenost a přímost, kde jednotliví členové rodiny mají možnost vyjadřovat své postoje, city či názory, projevují o sebe intenzivní zájem a navzájem se podporují.*²⁵ Rovněž zmiňuje, že neméně významným determinantem pozitivního rodinného klimatu je společně trávený čas, posilující kohezi a komunikaci jednotlivých členů rodiny a též podporující jejich osobnostní růst.²⁶

O tom, že domácí atmosféra, resp. celkové rodinné klima, má významný vliv na správný a kvalitní vývoj jednotlivých členů rodiny není pochyb. Jistě je cílem většiny osob vstupujících do partnerských svazků, plodících a vychovávajících děti, zajistit co nejlepší podmínky pro jejich vzájemný život. Jak je uvedeno v kapitole 1.3.2, díky působení negativních vlivů v rodině (ať už jde o vlivy zvenčí či působící pouze uvnitř rodiny), dochází k patologiím, v důsledku kterých rodina přestává být pro své členy bezpečným místem. Mezi jeden z těchto nepříznivých determinantů patří domácí násilí. Co to vůbec je domácí násilí, čím je charakteristické, jak se projevuje a koho všeho se vlastně může týkat, si nastíníme v následující kapitole.

²³ SOBOTKOVÁ I., *Psychologie rodiny*, s. 74.

²⁴ KAŇKOVSKÁ P., *Vliv rodinného prostředí na utváření prosociální orientace dítěte staršího školního věku*. [on-line].

²⁵ Tamtéž, s. 20.

²⁶ Srov. tamtéž, s. 13–21.

2. DOMÁCÍ NÁSILÍ

2.1 DEFINICE POJMU

Jednotná definice termínu „domácí násilí“, která by byla všeobecně přijímaná, zatím neexistuje. Též autoři odborných publikací se ve svých výkladech odlišují především z důvodu, že domácí násilí představuje jev, jenž je širokospektrální a diverzifikovaný. Může nabývat rozdílné skutkové podoby i různé stupně intenzity. Vychází se zejména z obecných definic samotného termínu násilí, jehož cílem jsou např. tělesné útoky, vyhrožování násilím nebo násilným jednáním způsobujícím újmu psychickou, sexuální či fyzickou. Od násilí v obecném pojetí se domácí násilí odlišuje vztahem mezi jeho účastníky – obětí a pachatelem. Domácí násilí se týká osobních vztahů – vztahů v rámci rodiny či velmi blízkého rodinného okolí, kdy dochází k nerovnováze moci mezi jednotlivými jejími členy a k rozdělení rolí – mocný/bezmocný.

O pojmu domácí násilí se ve velké míře zmiňuje anglicky psaná literatura, která tento pojem chápe jako násilí, jež se odehrává mezi partnery či manžely, byť se jedná o partnery současné či minulé. Vedle toho literatura německá pro pojem domácí násilí užívá termín násilí v rodině a domácnosti, do něž zahrnuje široký okruh rodinných vztahů (vztahy mezi sourozenci, potomky, předky, partnery, manžely). Z těchto dvou odlišných významů jedné terminologie vyplývá, že domácí násilí lze rozdělit do dvou oblastí – domácí násilí v užším pojetí (viz anglická literatura), které se tedy týká především partnerských vztahů a domácí násilí v širším pojetí (viz německá literatura), které se vztahuje i na další členy rodiny – děti, seniory, zdravotně znevýhodněné atp.²⁷ S mírnými odlišnostmi domácího násilí se setkáváme u definic různých autorů:

Domácí násilí je čin, vyznačující se násilím fyzickým, psychickým či sexuálním, a to mezi osobami blízkými. Dochází k němu opakovaně, v soukromí – mimo zřetel veřejnosti, jeho intenzita má stupňující se charakter, jenž způsobuje ztrátu schopnosti včas toto páchání zastavit a následně se pokusit vyřešit narušený vztah.²⁸

V Národním akčním plánu prevence domácího násilí je Radou Evropy definován pojem domácího násilí a tento je vnímán velmi široce:

²⁷ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ, *Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011–2014*. [on line].

²⁸ Srov. BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, *Domácí násilí*. [on line].

„Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin nebo opomenutí spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti. Domácí násilí je chování, které u jedné osoby vyvolává strach z osoby druhé. Prostřednictvím moci, kterou tento strach poskytuje, určuje násilná osoba chování osoby ohrožené. Domácí násilí může nabývat podoby fyzického, sexuálního a psychického násilí, vynucené sociální izolace a ekonomické deprivace.“²⁹

Dufková charakterizuje domácí násilí jako opakované, dlouhodobé a stupňující se – od prvopočátečního útoku na lidskou důstojnost, přes útoky fyzické, vyznačující se ubližováním na zdraví, až po nejtvrďší zásahy mířené proti lidskému životu – jehož aktéry se stávají mladiství či dospělí a aplikují ho na své blízké v kruhu rodinném. Jeho podoby jsou psychického, fyzického, ekonomického či sexuálního rázu a často dochází k jejich vzájemné kombinaci. Od ostatních delikventních chování se odlišuje tím, že se jedná o násilí osob, jež jsou v blízkém vztahu a pachatelem je cíleně budována závislost oběti na jeho osobě, čímž nad ní získává absolutní moc a kontrolu. Domácí násilí se svou trvalostí a rozličnou intenzitou násilných činů stává běžnou součástí života a jeho činnost je vědomá.³⁰

Vitoušová uvádí, že Občanské sdružení Bílý kruh³¹ mezi domácí násilí zahrnuje veškeré projevy týkající se psychického (nejčastěji hrubé slovní urážky, zesměšňování, ponižování, neustálá kritika, výhrůžky, vydírání, nevšímavost a odmítání), fyzického a sexuálního násilí, k nimž dochází uvnitř rodinného kruhu.³²

Volková cituje definici Nejvyššího správního soudu, který přirovnává domácí násilí k šikaně. Tato „šikana“ je však znásobená tím, že násilí probíhá u osob s blízkými vztahy: *„domácím násilím se zpravidla označuje týrání a násilné jednání, odehrávající se mezi osobami blízkými, žijícími spolu ve společné domácnosti, kdy jedna násilná osoba získává a udržuje nad druhou moc a kontrolu“*³³, *„domácím násilím se míní velmi tvrdá a nezdravá podoba partnerských vztahů označovaná jako zneužívání partnera. Z pohledu oběti jde nejdříve o lidskou důstojnost, pak o osobní bezpečí a nakonec o život. Základní zvláštností domácího násilí je i to, že k takovým případům*

²⁹ KOLEKTIV AUTORŮ, *Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011–2014*, s. 2.

³⁰ Srov. DUFKOVÁ I., ZLÁMAL J., *Domácí násilí se zaměřením na problematiku obětí*, s. 7.

³¹ Bílý kruh bezpečí je občanské sdružení s působností v celé ČR, založené v roce 1991. Jeho posláním je poskytovat přímou pomoc obětem a svědkům trestných činů, podílet se na prevenci kriminality a usilovat o zlepšení práv a postavení poškozených v trestním řízení.

³² Srov. VITOUŠOVÁ P., *Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích – poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR*, s. 21.

³³ VOLKOVÁ J., *Pojem domácího násilí v judikatuře Nejvyššího správního soudu*, s. 2.

dochází zpravidla v soukromí, nejčastěji v soukromí společného obydlí.“³⁴

Dále zdůrazňuje, že domácí násilí se tím, za jakých okolností je uplatňováno a proti komu je mířeno, liší od ostatních deliktů, jenž jsou běžně řešeny v trestním či přestupkovém řízení.³⁵

Ševčík chápe násilí v rodině jako celek, který dále člení na oblast domácího násilí a oblast týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte (syndrom CAN³⁶). Do první oblasti – domácího násilí – zahrnuje veškeré projevy psychického, fyzického a sexuálního násilí, k němuž dochází mezi jednotlivými členy rodiny (patří sem partneři, potomci, sourozenci a předci) a které se týká všech rodinných vztahů. Do druhé oblasti – týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte – zahrnuje všechny vědomé či nevědomé aktivity, jež jsou páchany dospělým/i na dítěti s následkem poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte.³⁷

Tyto pokusy nalézt jednotnou a výstižnou definici jsou velmi důležité pro správné označení, vymezení podstaty domácího násilí a následně zaujetí potřebného stanoviska s vhodným poskytnutí pomoci. Nedostatečnou formulací vymezující hranice domácího násilí může docházet k popírání odpovědnosti těchto činů páchaných násilníky na obětech tím, že se vina může svalovat na problém sociální, ovlivněný kulturními či společenskými normami. Také bez podrobnějšího uvedení činů, které se do domácího násilí zahrnují, si nezúčastněná osoba těžko představí krutosti, jež tento pojem zastřešuje. V souhrnu lze z výše uvedeného přehledu definic konstatovat, že zásadní a základní obsahové prvky charakterizující domácí násilí zmiňovanými autory, se shodují a mírně se odlišuje pouze výkladová forma jednotlivých definic. K odlišnostem dochází zejména z důvodu různorodosti oblastí, z jejichž působnosti se vychází – lékařství, právnictví, psychologie, výzkum apod.

³⁴ VOLKOVÁ J., *Pojem domácí násilí v judikatuře Nejvyššího správního soudu*, s. 3.

³⁵ Srov. tamtéž, s. 2.

³⁶ Child Abuse and Neglect (Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte), dále jen CAN

³⁷ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 24.

2.2 ZNAKY, FORMY A FÁZE

2.2.1 Charakteristické znaky

Snáze, než na definici pojmu, se odborníci shodují na základních znacích, jenž jsou pro domácí násilí charakteristické. Tyto znaky domácí násilí odlišují do jiných patologických jevů vyskytujících se ve společnosti – zejména se jedná o rozličné typy násilného chování mezi lidmi.

Expertní skupina Aliance proti domácímu násilí³⁸ uvádí čtyři hlavní znaky, které musí být splněny, aby se mohlo hovořit o domácím násilí:

Opakování a dlouhodobost – jedná se o útoky jakéhokoliv typu, jenž se opakují. Právě prvopočátek domácího násilí lze odhalit vysledováním těchto jednotlivých útoků.

Eskalace – stupňování útoků, v začátku se může jednat o pouhé verbální napadání, které přechází v psychické snižování lidské důstojnosti a postupně se dostává do nejtěžší fáze – fyzické útoky a trestné činy ohrožující zdraví a život.

Rozdělení rolí – jedná se o jasně vymezená pravidla, která jsou neměnná. Dochází k trvalému rozdělení rolí na osobu mocnou – násilnou – pachatele a osobu bezmocnou – ohroženou – oběť.

Neveřejnost/latence – násilí ve většině případů probíhá v soukromí, za zdmi domova – oběť bývá záměrně izolována od jakékoliv možné pomoci zvenčí, bez možnosti veřejné kontroly, což násilníkovi dává pocit volného beztrestného působení.³⁹

Rovněž i Čírtková zdůrazňuje důležitost výše uvedených znaků – jako klíčový uvádí rozdělení rolí a upřesňuje, že k těmto činům dochází mezi blízkými osobami ve společném obydlí. Zpochybňuje však eskalaci, kterou vnímá jako diagnostické kritérium, jež bylo spojováno s původními feministickými koncepcemi domácího násilí (zaměřující se především na klasickou verzi domácího násilí typu intimní terorismus). Upozorňuje na skutečnost, že v současnosti eskalace není přijímána jako

³⁸ Expertní skupina, vznikla v r. 2004 za účelem zpracování návrhu zákona, zabývajícím se problematikou domácího násilí, působila při Alianci proti domácímu násilí. Těto skupině se podařilo předložit návrh zákona, který byl následně přijat jako Zákon č. 135/2006 Sb. s účinností od 1. ledna 2007.

³⁹ Srov. ROSA OBČANSKÉ SDRUŽENÍ, *Znaky domácího násilí*. [on line].

charakteristický znak domácího násilí, spíše je klasifikována jako rizikový faktor.⁴⁰

Ševčík, Špatenková a kol. se domnívají, že v budoucnu bude nutné předefinovat jeden ze znaků – rozdělení rolí, protože tento znak nemusí být v některých případech naplněn. Odkazují tak přitom na zahraniční výzkumy⁴¹, které poukazují právě na tento aspekt, kdy ke změnám rozdělení rolí ve vztahu může dojít např. vývojem, změnou situace či kontextu.⁴²

Tyto uvedené znaky se zdají být jednoznačné a zřejmé pro jedince, jenž dokáže situaci posuzovat s nadhledem. Avšak zásadní problém tkví v tom, že oběti (a v takovém případě zejména ženy) mají tendence vzniklou situaci bagatelizovat a posuzovat subjektivně. První příznaky násilí přisuzují pouhým a běžným hádkám, které se v partnerských vztazích vyskytují téměř na denním pořádku. Mnohé z nevědomosti, že by se v jejich případě mohlo již jednat o násilný trestný čin, svého partnera omlouvají a snaží se vysvětlovat a obhajovat jeho chování, tím pádem si možnost přítomnosti domácího násilí vůbec nepřipouští.

2.2.2 Formy domácího násilí

Rovněž v této oblasti nacházíme rozdíly v typologiích domácího násilí, podoby domácího násilí tak rovněž nejsou sjednoceny a u jednotlivých autorů se různí. Přesto se však v odborné literatuře uvádí čtyři základní formy násilí, jež jsou založeny na teoretické úrovni a mezi které patří – *násilí duševní, fyzické, sexuální, ekonomické*.⁴³

Čírtková formy domácího násilí doplňuje ještě o násilí *sociální*.⁴⁴

Všechny tyto formy spolu úzce souvisí a v praxi se většinou prolínají, tzn., že není výjimečné působení několika forem současně v rámci jednoho případu domácího násilí.

Psychické násilí

Po fyzickém útoku zůstávají oběti modřiny a jizvy, které čas zahojí, ale po útoku psychickém zůstávají oběti hluboké šrámy na duši, které se samy nezahojí a bolí po

⁴⁰ Srov. ČÍRTKOVÁ L., *Moderní psychologie pro právníky*. s.13–18.

⁴¹ např. zmiňují odkaz na zahraniční výzkumy: „Duty bound: elder abuse and family care“, autor S.K. Steinmetz, „The Battered Woman Syndrom“, autor L.E. Walker, „Gender differences in reporting marital violence and its medical and psychological consequences.“ Stets J. E., Straus M. A.

⁴² Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*. s. 39–41.

⁴³ Srov. BUSKOTTE A., *Z pekla ven, žena v domácím násilí*, s. 40.

⁴⁴ Srov. ČÍRTKOVÁ L., *Moderní psychologie pro právníky*, s. 10.

několik let. Oběti tak způsobují další těžkosti následně i v budoucnosti, kdy ji tyto zážitky ovlivňují v jejím rozhodování, chování a vystupování. Psychické násilí bývá velmi často první formou, jež odstartuje další formy násilí, které se mohou přidružovat – což je v praxi častým jevem.

Čírtková uvádí, že psychické násilí je obsaženo v každém případě domácího násilí. Zdůvodňuje to tím, že jakákoliv forma domácího násilí zanechává v psychice oběti stopy. Oběť je podrobena psychickému tlaku už jen tím, že jí ubližuje blízká osoba, což je pro ni velmi traumatizující.⁴⁵

Do psychického násilí patří verbální útoky/násilí a neoprávněné formy omezování.

Verbálním násilím se chápe užívání takových slov, která způsobují, že člověk uvěří lžím či přímo pro něj lživá jsou. Jeho projevy mohou být skryté – lstivé tzv. „vymývání mozku“ nebo otevřené – jedná se o nadávky či výbuchy vzteku. Cílem skrytého verbálního násilí je ovládat druhého, aniž by si to uvědomoval. Tento druh domácího násilí je matoucí a jedná se o skrytou agresi. Otevřené verbální násilí se vyznačuje obviňujícími prvky. Cílem verbálního násilí obecně je manipulace a pocit nadvlády. Dochází k ponižování, nerespektování a podhodnocování partnera, což vede ke ztrátě sebedůvěry a sebevědomí, změně chování, k „vymývání mozku“. Jeho významným znakem je nepředvídatelnost.⁴⁶

Jako **neoprávněná forma omezování** se uvádí sociální izolace, kdy se násilník snaží ve zvýšené míře kontrolovat vše, co ohrožená osoba dělá (kde byla, kam jde, s kým se setkává, o čem mluví, kdy přijde atp.) a postupně tak ničit veškeré sociální kontakty oběti se svým okolím (známými, příbuznými apod.). Dochází k situaci, kdy oběť má kolem sebe minimum lidí a vzniká tak větší pravděpodobnost její emocionální fixace na násilníka.⁴⁷

Psychické násilí se vyznačuje nadávkami, citovým a slovním týráním, kritikou rodiny a přátel, vzhledu, činů a jednání, zesměšňováním, shazováním a ponižováním – to vše se může dít jak doma, tak i ve společnosti – násilníka vůči oběti. Vynucováním si poslušnosti a vyhrožováním ublížením na zdraví či zneškodněním příbuzných oběti, si násilník buduje u své oběti závislost.⁴⁸

Také dochází k případům, kdy násilník vyhrožuje své oběti sebevraždou, aniž by tohoto činu byl ve skutečnosti schopný. Oběť, jež je na něm závislá, se dostává do fáze,

⁴⁵ Srov. ČÍRTKOVÁ L., *Moderní psychologie pro právníky*, s. 20.

⁴⁶ Srov. EVANS P., *Jedovatá slova*, s. 62–63.

⁴⁷ Srov. BUSKOTTE A., *Z pekla ven, žena v domácím násilí*, s. 41.

⁴⁸ Srov. HAŠKOVCOVÁ H., *Manuálek o násilí*, s. 23.

kdy začne násilníka přemlouvat a podrobovat se jeho vůli, aby případnému činu (který v podstatě reálně nehrozí) zabránila.

Psychická podoba domácího násilí má oproti ostatním jedno úskalí – jedná se totiž o takové činy, které nezanechávají na oběti viditelné stopy, i když jeho následky mohou být ve stejné či dokonce větší míře poškozující. Takováto skutečnost však vede k tomu, že prokazování těchto činů bývá daleko obtížnější.

Mufsonová a Kranzová⁴⁹ rozdělují psychické násilí do dvou oblastí – emocionální týrání a psychická deprivace. V roce 1988 uvedl Kongres USA v zákonu nazvaném Family Service Act definice, které se zabývají všemi typy zneužívání. **Emocionální týrání** definuje jako: „*jakékoli duševní příkoří, nedbalost nebo špatné jednání s dítětem mladším osmnácti let ze strany osoby, která je odpovědná za blaho dítěte, za podmínek, které znamenají, že tímto nakládáním je poškozováno nebo ohrožováno zdraví nebo blaho dítěte.*“⁵⁰ Duševní příkoří je, dle Kongresu, stejně závažné jako fyzické ublížení, zejména, dopustí-li se ho osoba, jež má pečovat o blaho dítěte či mladistvého. Jako jeden ze závažných důsledků je v této oblasti shledáno, že týraná osoba pochybuje o vlastním vnímání reality. **Psychická deprivace** je obtížně definovatelná a vzniká následkem dlouhodobého emocionálního týrání. Jedná se o rozličné chování odpovědné osoby (např. rodiče) uvnitř a vně rodiny. Dochází k nesouladu a rozporu ve vnímání dítěte, kdy situace uvnitř rodiny je jiná, než ji rodič prezentuje svému okolí (např. rodič doma dítě ignoruje a navenek se tváří, že vše je v pořádku).⁵¹

Jak je výše zmíněno, některé typy psychického násilí mohou být startovacím bodem pro páchaní dalších forem domácího násilí. Pro oběť bývá hodně obtížné, uvědomit si samotný počátek psychického násilí, protože drobné incidenty vnímá jako běžné hádky, případně přehodnotí jako svá selhání. V případě, že obětí je dítě, často ani nemá možnost relevantního srovnání mezi tím, co je ještě „normální“ a tím, co se normálnosti vymyká. Bývá totiž utvrzováno v tom, že to, co se mu děje, je z důvodu jeho pochybení a situace je vnímána jako běžná.

Fyzické násilí

Fyzické násilí je v povědomí veřejnosti nejrozšířenějším násilím páchaným jako

⁴⁹ Ve své knize „O týrání a zneužívání“ popisují formy domácího násilí páchaného na dětech a mladistvích do 18 let.

⁵⁰ MUFSONOVÁ S., KRANZOVÁ R., *O týrání a zneužívání*, s. 40–41.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 40–45.

domácí násilí. Je to dáno především tím, že známky po fyzickém násilí jsou patrné po jeho spáchání a přetrvávají i několik dní či týdnů. Stává se tak hmatatelným důkazem, který však bývá – velmi často – záměrně skrýván. Bývá dalším stupněm, kterému ve většině případů předchází násilí psychické a také v momentě prvního úderu si oběť často uvědomí, že se „něco“ děje – byť tomu nepřikládala až takový význam v čase, kdy šlo již o násilí psychické. Fyzické násilí má mnoho projevů – počínaje mírnějšími, do kterých bychom mohli zahrnout pohlavky, facky, škrábance, až po těžké – život ohrožující. Jedná se o nejhrubší formu domácího násilí, při níž jedinec užívá fyzické síly či její hrozby k zastrašení, ohrožení či poškození druhé osoby.

Dle o.s. Rosa⁵² mezi projevy fyzického násilí patří: bití, facky, kopance, škrcení, rány pěstí či jiné fyzické útoky, ohrožování zbraní apod. Fyzické násilí může být mířeno jednak proti oběti samotné, dále však i proti osobám oběti blízkým a také např. i proti zvířeti, oběti patřící.⁵³

Mufsonová a Kranzová člení fyzické násilí na **tělesné týrání** a **tělesné zanedbávání**. Mezi **tělesné týrání** zahrnují rozličnou škálu tělesných kontaktů: jedná se o činy, jenž způsobují škrábance, podlitiny, zlomeniny, bití, způsobení opařenin či popálenin, dušení a škrcení, svazování, úmyslné srážení na zem. Jako **tělesné zanedbávání** uvádějí úmyslný nedostatečný přísun potravin a zabezpečení přístřeší, nevyhovující ošacení, ponechávání dětí bez dozoru či vyžadování dlouhodobého hlídání starším (nezletilým) sourozencem, nakládání dětem nepřiměřených prací vzhledem k jejich věku a náročnosti činností.⁵⁴

Zmiňují také definici fyzického týrání a zanedbávání (dětí a mládeže do osmnácti let), jak ji uvádí Kongres USA: „*Fyzické...ubližení... nebo zanedbávání dítěte mladšího osmnácti let ze strany osoby odpovědné za dobro dítěte za podmínek, které znamenají, že zdraví nebo blaho dítěte je tímto jednáním poškozováno nebo ohrožováno.*“⁵⁵ Z citovaného textu vyplývá, že pokud je na osobě mladší osmnácti let spáchán jakýkoliv fyzický čin či zanedbání poškozující zdraví nebo blaho této osoby, jedná se o fyzické týrání či zanedbávání a toto jednání je protizákonné.⁵⁶

Špatenková a Ševčík zahrnují do fyzického násilí takové chování, které má za cíl zastrašovat, ublížit, zranit, přivodit fyzické utrpení a bolest. Rovněž zmiňují úmyslnou

⁵² Občanské sdružení ROSA – je nestátní nezisková organizace specializující se na pomoc ženám – obětem domácího násilí a jejich dětem a na prevenci násilí.

⁵³ Srov. ROSA OBČANSKÉ SDRUŽENÍ, *Formy domácího násilí*. [on line].

⁵⁴ Srov. MUFSONOVÁ S., KRANZOVÁ R., *O týrání a zneužívání*, s. 35–39.

⁵⁵ Tamtéž, s. 35.

⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 35–39.

bezohlednost za volantem, ponechání osoby na nebezpečném místě či v nesnadné situaci a také odepírání jídla, spánku apod.⁵⁷

Sexuální násilí

Nejčastěji se s ním lze setkat mezi partnery, kdy dochází ke znásilnění, vynucování si sexu či sexuálních praktik, které druhá osoba odmítá. Zejména může jít o situace, kdy je jedinec donucen k podílení se na nebezpečných, ponižujících či nežádoucích sexuálních aktivitách. Cílem sexuálního násilí však nemusí být pouze sexuální uspokojení, může být např. i nástrojem k pokoření, ponížení a podrobení druhé osoby.⁵⁸

Sexuální násilí může být obětí často velmi nejasné. Je to dáno tím, že mnoho mužů a žen je přesvědčeno o svém výhradním právu na sex se svým partnerem, kdykoliv, bez ohledu na to, jak to dotyčná osoba vnímá. Takovéto sexuální násilí bývá často bagatelizováno tím, že se jedná o plnění „manželské povinnosti“ a to i v případě, že zrovna partner nemá o sexuální styk či sexuální praktiky zájem, musí proto být k tomu s použitím fyzické síly donucen.⁵⁹

K sexuálnímu násilí nedochází pouze mezi partnery, ale v kontextu této práce ho chápeme také jako násilí aplikované na osobě blízké – tzn., dospělý/dítě (rodič/dítě) či ve vztahu mezi sourozenci. Toto násilí bývá zpravidla označované jako sexuální zneužívání.

Sociální násilí

Sociální násilí může mít podobu využívání dětí či dalších osob k nátlaku na osobu ohroženou, izolace obětí⁶⁰ – znemožňování sociálních kontaktů, zabraňování styku s příbuznými, přáteli. Dále také pachatel může vyvíjet tlak na oběť kontrolou vhodnosti jejího chování a jednání (např. co se týče oblékání, vyjadřování apod.), sleduje každý krok oběti – chce znát, kam jde a s kým, přesně vymezuje čas, ze své pozice rozdává příkazy a zákazy, oběti vyhrožuje. Cílem pachatele je i v tomto případě získání

⁵⁷ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 48–49.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 51.

⁵⁹ Srov. BUSKOTTE A., *Z pekla ven, žena v domácím násilí*, s. 41.

⁶⁰ Někteří autoři řadí izolaci do násilí psychického, jak je však uvedeno výše, všechny formy domácího násilí se prolínají a též záleží na interpretaci pojmů a vymezení hranic jednotlivými autory.

absolutní moci nad obětí a naprosté podřízení se jeho vůli.⁶¹

Zpočátku k tomuto násilí může docházet nepozorovaně, kdy jsou pachatel a oběť zaujati sami sebou (zejména v případě partnerů), případně jinou osobou (rodičem apod.) a oběť nepozoruje žádné omezování či nátlak ze strany pachatele. Postupem času však nároky ze strany pachatele neustávají, naopak se stupňují a v této fázi může docházet i k podezření ze strany okolí (příbuzných, známých) – kteří situaci vnímají z nadhledu. Oběť má tendence situaci a pachatele omlouvat, bagatelizovat a vylouvat se, v další fázi již ze strachu a případně i studu již není schopna situaci relevantně řešit.

Ekonomické násilí

Cílem pachatele ekonomického násilí je získat nad svou obětí moc tím, že ji učiní finančně závislou, oběti je tak ztížen či znemožněn společenský kontakt a také možnost opuštění domova, odejití od násilníka.

Ekonomické násilí se týká financí a majetku, projevuje se omezováním přístupu k penězům, zajištění si absolutní kontroly a moci nad veškerými příjmy a výdaji domácnosti, neposkytování finančních prostředků pro chod domácnosti a péči o děti. Dále sem také můžeme zařadit i neoprávněné nakládání s majetkem a zneužívání věci ohrožené osoby.⁶²

Dle Buskotte se ekonomické (finanční) násilí projevuje např. tím, že se oběť musí o finance doprošovat – a to i v případě, že se jedná o finance z jejího vlastního příjmu, má jasně stanovené přiděly či jí je bráněno v obstarávání si vlastních finančních zdrojů nebo naopak, je k práci donucována, avšak bez nároku na výdělek.⁶³

Čírtková naopak doplňuje ekonomické násilí o přinucování oběti k finančnímu zajišťování pachatele.⁶⁴

Výše zmíněné formy domácího násilí jsou v odborných publikacích uváděny jako hlavní. Domácí násilí může přetrvávat i po případném ukončení vztahu a rozpadu rodiny, kdy se pachatel snaží obnovit svou moc a vládu nad bývalou obětí a přinutit ji k návratu zpět. Takovou formu nazýváme „**ex-parnter stalking**“.

⁶¹ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 50.

⁶² Srov. tamtéž, s. 50.

⁶³ Srov. BUSKOTTE A., *Z pekla ven, žena v domácím násilí*, s. 42.

⁶⁴ Srov. ČÍRTKOVÁ L., *Moderní psychologie pro právníky*, s. 10.

Ex-partner stalking/pronásledování

Jedná se o další formu násilí, která byla dlouhá léta opomíjena a může nastat po ukončení vztahu, který dříve fungoval bez domácího násilí, či vztahu, který byl domácím násilím zasažen. Protože ho za určitých podmínek chápeme jako pokračování domácího násilí, je tedy nesporný i jeho nepřímý vliv na rodinné klima (i v případě, že násilník je již mimo rodinné prostředí). Z tohoto důvodu je zmíněn i v této práci.

Typickým znakem stalkingu je posedlost a fixace pachatele na svou oběť. Následně pak dochází k neustálému psychickému tlaku, jenž je realizován pronásledováním jakoukoliv formou (fyzicky, pomocí dopisů, telefonicky atp.). Od nevinného chování se stalking odlišuje tím, že vykazuje následující znaky: stalker omezuje osobní svobodu (jednání a volného pohybu) své oběti, oběť nenechá na pokoji i přes její výslovné odmítání, jeho působení je z časového hlediska dlouhodobější, v oběti vyvolává stres, strach, starosti.⁶⁵

Buskotte stalking definuje: „*Stalking je obecně velmi nebezpečný fenomén, jedná se o úmyslné, zlovolné pronásledování a obtěžování jiné osoby, které snižuje kvalitu jejího života a ohrožuje její bezpečnost. Svě oběti může dokonce přivést k naprostému nervovému kolapsu. Obecně vede k psychoteroru, který může být nejen velmi nepříjemný, ale dokonce i životu nebezpečný.*“⁶⁶

Pronásledování může být rozlišeno na dva vzorce *defenzivní* a *ofenzivní*, mající rozličnou psychologickou podstatu. Významný rozdíl mezi nimi je ten, že defenzivnímu ex-partner stalkingu nepředchází žádné fyzické domácí násilí, naopak ofenzivní ex-partner stalking je pokračováním fyzického domácího násilí. Toto rozlišení považují autoři za důležité vzhledem k následné pomoci obětem.⁶⁷

Formy domácího násilí, které jsme zde uvedli, bývají velmi často spolu provázané, avšak každá taková skutečnost bývá ve své podstatě individuální – v souvislosti na intenzitě a četnosti jednotlivých forem násilí a frustrační toleranci jejich aktérů.

Obecně je násilné a agresivní chování přehledně zpracováno v grafickém schématu tzv. **duluthském modelu** (viz obrázek níže). Jedná se o schéma, které je v souvislosti

⁶⁵ Srov. BUSKOTTE A., *Z pekla ven, žena v domácím násilí*, s. 46–49.

⁶⁶ Tamtéž, s. 47.

⁶⁷ Srov. ČÍRTKOVÁ L., *Moderní psychologie pro právníky*, s. 47–48.

Fáze napětí – v této fázi dochází ke kumulaci napětí, oběť se snaží všemožně zabránit agresivnímu výbuchu pachatele, podřizuje se mu, snaží se mu vyhovět. Někdy se oběť pachateli vyhýbá, aby nedocházelo k hádkám a konfliktům. Komunikace vážne, pachatel je podrážděný a nespokojený. V této fázi může docházet k verbálním útokům na oběť.⁷⁰

Buskotte doplňuje tuto fázi o rozdílné chování oběti, která se již s tímto cyklem setkala dříve, oproti oběti, jež se v této fázi ocitá poprvé. Tato oběť si uvědomuje, co bude následovat, vnímá cykličnost násilí a je jí zřejmé, že násilným výbuchům pachatele nelze předejít. Často tedy dochází k tomu, že se sama oběť snaží tento cyklus urychlit – vyprovokováním situace – a mít vše co nejdříve za sebou.⁷¹

Tato fáze může trvat delší dobu, avšak vždy je zakončena agresivním výbuchem pachatele – fází násilí.

Fáze násilí – v této fázi dochází k tomu, že pachatel nechává své agresivní volný průběh a dochází k různým formám násilí. Trýznění pachatelem může trvat v řádu několika hodin, kdy dochází k opakovaným agresivním útokům na oběť. Oběť v této fázi zažívá velmi intenzivně strach, zoufalství a beznaděj, může dojít k emocionálnímu kolapsu a depresím. Některé oběti bezprostředně po této fázi vyhledají pomoc – policie, lékařské ošetření, rodiny apod., avšak většinou neučiní žádné další kroky – dobrovolně se vzdávají možnosti případného trestního postihu pachatele vedoucí k nápravě vzniklé situace. Právě zde je charakteristické zhoršování celé situace, kdy pachatel často nebývá nijak za své chování postizen a násilí začne užívat jako donucovací prostředek k získávání kontroly a moci nad obětí.

Fáze usmíření – tato fáze je též často nazývána poeticky „líbánky“. A také velmi často toto období v poetickém duchu probíhá. Z násilníka se stává „mílius“, je si vědom případného možného ukončení vztahu ze strany oběti – bezprostředně po útoku je téměř každá oběť přesvědčena, že ze vztahu odejde. Násilník nad ní nechce ztratit kontrolu a moc, tak strategicky mění své chování. Dochází k omluvám a slibům, že se jeho násilné chování již nikdy nebude opakovat, zahrnuje oběť dárky a ujišťuje ji, že se změní. V případě, že jeho taktika starostlivého, něžného a romantického chování nezapůsobí, začne pachatel vyhrožovat sebepoškozením či sebevraždou, případně svaluje vinu za vzniklou situaci na oběť.

Všechny tyto projevy ze strany pachatele bývají pro oběť nadějí, že opravdu dojde

⁷⁰ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 54–55.

⁷¹ Srov. BUSKOTTE A., *Z pekla ven, žena v domácím násilí*, s. 64.

ve vztahu k změně, že si pachatel uvědomil své chyby a změní se, že se již podobná situace nebude opakovat. Oběť dostává falešný pocit, že má již vše pod kontrolou a příště bude moci podobné situaci předejít. Vidina šťastného rodinného soužití vítězí nad negativními emocemi, které postupně ustupují a ztrácejí na intenzitě. Některé oběti jsou na svém pachateli již natolik závislé (psychicky či finančně), že si ani život bez něj nedokáží představit.

Také v případě již několikátého cyklu násilí může dojít u oběti k vyčerpání z neustálé psychické a fyzické agrese, oběť bývá zmatená a není schopna relevantního zhodnocení její situace, stále ještě v sobě nosí naději, že přece jen dojde ke zlepšení situace a činí tak vše, aby bylo po vůli pachatele, snaží se naplnit jeho očekávání a tak i nadále setrvává ve vztahu.

Fáze klidu – fáze usmíření přechází ve fázi klidu. Jejím charakteristickým znakem je právě relativní klid – období, kdy nedochází k žádným násilným projevům, pachatel případně plní své sliby a oběť věří, že agresivní výstup se již opakovat nebude. Postupem času ale opět dochází ke kumulaci problémů, z níž bývá obviňována oběť, atmosféra houstne a fáze klidu přechází do fáze napětí.⁷²

A tak se tento cyklus neustále opakuje – jeví se jako „začarovaný kruh“, ze kterého se nelze vymanit, s tím, že s přibývajícimi incidenty nabývá na razantnosti a zároveň je každým dalším agresivním útokem ovlivňován jak pachatel, tak oběť. Profil pachatele a oběti přiblížíme v následujících kapitolách.

2.3 PACHATEL DOMÁCÍHO NÁSILÍ

2.3.1 Žena nebo muž?

Když se řekne „pachatel domácího násilí“, většina z nás si představí zdatného muže. Avšak i ženy dokáží být agresivní, násilné a kruté. Velmi často se s násilnými ženami setkáváme v souvislosti s péčí o seniory, o zdravotně znevýhodněné osoby (ať už jde o potomky či ostatní rodinné příslušníky) a též v rámci rodiny, kde je násilí směřováno vůči dětem či partnerovi. Oblast týkající se ženy jako pachatele domácího násilí je však zatím velmi málo prozkoumána, zřejmě je to dáno i tím, že muži velmi neradi

⁷² Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 54–55.

přiznávají, že je na nich pácháno násilí ze strany ženy. Statistiky uvádí, že se jedná o 2-5 % z celkových případů domácího násilí.

„Empirický výzkum této problematiky se teprve začíná rozvíjet, takže spolehlivá data zatím neexistují. Zanedbání tohoto tématu ale není způsobeno pouze tím, že se feministický výzkum samozřejmě zabýval násilím na ženách a snad dokonce bránil výzkumu násilí ze strany žen (jako součást mužské role). Rozvoj výzkumu této problematiky tedy hodně záleží na odvaze (mužských) výzkumníků překonat tabuizované mužské zkušenosti.“⁷³

Z výše uvedeného a z výzkumů vyplývá, že typickou násilnou osobou v případě domácího násilí je muž. Toto zjištění však neznamená, že co muž, to násilník. *„Většina mužů (80%) není násilná, 12% tvoří občasní zneuživatelé a pouze 8% mužů spadá do kategorie chronických domácích násilníků.“⁷⁴*

Ševčík poukazuje na analýzu 96-ti případů domácího násilí, ve které byly zjištěny rozdíly v případech, kdy se násilí dopouštěly ženy a kdy násilníkem byl muž. Jedná se zejména o difference v typech incidentů a jejich frekvenci. Zjištěná data vykazují vyšší intenzitu a závažnost násilí ze strany mužů, než je tomu u žen. V tabulce níže je uveden výsledek zjištění povahy použitého násilí ženy vs. muži:

specifikace násilí	násilná osoba – žena hodnoty v %	násilná osoba – muž hodnoty v %
verbální násilí	83	94
vyhrožování	13	29
fyzické násilí	37	61
sexuální násilí	11	29
použití zbraně	24	11

Ženy své násilné chování uplatnily především ve slovním napadání a fyzickém násilí, přičemž v menší míře se vyskytlo vyhrožování či násilí sexuální. Oproti mužům použily ženy ve více případech zbraň. Dále z analýzy vyplývá, že ženy, jakožto násilné osoby, vykazovaly ve větší míře psychické poruchy či jiné zdravotní potíže, které mohly ke vzniku násilí disponovat či danou situaci zhoršovat.⁷⁵

⁷³ ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Krizová intervence v praxi*, s. 134.

⁷⁴ ČÍRTKOVÁ L., *Moderní psychologie pro právníky*, s. 41.

⁷⁵ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., *Domácí násilí*, s. 67–68.

Pachatelem domácího násilí bývá tedy souhrnně označována osoba, jež se pomocí agrese domáhá kontroly a moci nad ostatními příslušníky v rodině. Agrese je zde chápána ve smyslu jakéhokoliv záměrného ubližování, často pojmy násilí a agrese bývají zaměňovány a užívány jako synonyma. Příčiny vzniku násilného chování jsou různé a rozhodně se nedají jednotně aplikovat jako všeobecně platná fakta na jakoukoliv osobu. Tyto možné příčiny a také charakteristiky osobnosti pachatele budou rozpracovány v dalších kapitolách. Poznatky o pachatelích pocházejí ze tří hlavních zdrojů, jsou to: poznatky od obětí, kriminologické výzkumy a psychologicky zaměřené výzkumy.

2.3.2 Vznik násilného chování

Špatenková uvádí přehled nejčastějších faktorů vyvolávajících násilné chování, o nichž hovoří odborná literatura:

Těžký stres či působení více stresujících okolností současně – na jedince působí krátkodobě či dlouhodobě faktory vyvolávající stresovou zátěž a tyto mohou být spouštěčem agresivního, násilného chování. Můžeme sem např. zařadit finanční problémy, závažné onemocnění, závažné rodinné problémy, sexuální problémy, potíže s vlastní identitou atd.

Frustrace – zde dochází k dlouhodobé nespokojenosti s určitou situací v životě jedince a záleží, jakou má konkrétní jedinec tzv. frustrační toleranci – odvíjí se od okolností jako je např. sociální situace, vlastnosti osobnosti. Ta determinuje zvládnutí frustrace, jež následně může vyvolat hněv a agresi. V případě, že tato agrese je namířena na osobu, která je v asymetrickém vztahu vůči násilníkovi (např. fyzicky/psychicky slabší jedinec, dítě), nikoliv na osoby či objekty, které jsou příčinou frustrace, je tento jev nazýván „přepojení“ resp. „přemístění agrese“. Tato agrese je pak mířena násilnou osobou vůči svým blízkým.

Ohrožení – jedinec se ocitá v situaci, kdy věří v reálné ohrožení své osoby – psychicky či fyzicky. Může jít např. o ohrožení jeho pozice – ztrapnění, opuštění osobou blízkou či odmítnutí nebo ohrožení na zdraví – zranění apod. K násilí dochází ve chvíli, kdy jedinec pocítuje bezprostřední ohrožení.

Partnerské neshody – partnerství a soužití blízkých osob je provázáno situacemi, které mohou vyvolávat napětí a neshody. Zejména s dlouhodobějšími nevyřešenými konflikty roste riziko vzniku násilí.

Boj o moc – provází ho strach o ztrátu pozice, nadvlády a kontroly, jenž jedinec zaujímá ve vztahu k druhé osobě. Agresivní chování však může být vyvoláno i osobou, která se naopak v situaci cítí bezmocná a má snahu bojovat o znovuzískání rovnocenné pozice ve vztahu. Dochází k násilným a agresivním střetům.

Vzory a modely chování – zde se odráží působení rodinného klima na vývoj jedince. V případě, že dítě vyrůstá v prostředí, ve kterém se konfliktní situace řešily pomocí agrese a násilí, pak tento způsob vnímá jako normální, běžný a reaguje stejně v podobných situacích i v dospělosti – přijímá vzorce chování svých rodičů a následně je aplikuje ve svém životě. Násilí vnímá jako prostředek k řešení a vyřešení problémů a není schopen adekvátnější formy jednání, protože se ve svém rodinném prostředí s jinou nesešel.

Identifikace s agresorem – tvrdě a opakovaně fyzicky týrané dítě se v průběhu jeho dětství potýká s pocity bezmoci, beznaděje, viny a slabosti a vyrůstá v jedince, který se s těmito pocity vyrovnává právě prostřednictvím agrese a násilí, chce být silný, mocný, ovládající a proto se identifikuje s agresorem.

Alkohol, narkotika – požívání těchto látek je u osob vykazujících násilí velmi časté. V odborných zdrojích se následky působení alkoholu a narkotik v souvislosti s agresivním chováním vysvětlují rozdílně. Na jedné straně je chápáno jako spouštěč agresivního chování a fantazie, na straně druhé násilné chování a agresivitu pouze umožňuje tím, že potlačuje zábrany a strach z jejich následků. Alkohol a narkotika bývají zneužívány jako omlouvání násilných činů, vina bývá velmi často svalována právě na tyto látky, nikoliv na odpovědnost jedince samotného.

Zdravotní indispozice, neurologické poruchy – jako faktory vzniku agresivního chování mohou být zdravotní komplikace jedince (systémové poruchy, diabetes, špatná srdeční funkce, anémie apod.) a neurologické poruchy, které byly vyvolány zraněním či prodělanou infekční chorobou (epilepsie, cévní mozková příhoda, meningitida, demence apod.).

Psychická onemocnění – tendence k násilnému chování a agresi mohou způsobovat i různé psychózy či psychické nemoci, kdy takoví jedinci bývají zmateni, dezorientováni, což může vést ke ztrátě kontroly nad jejich chováním.

Poruchy osobnosti – na základě zkoumaného vzorku se uvádí, že až 80 % násilníků vykazovalo symptomy poruch osobnosti. Jako velmi riziková porucha se uvádí

*antisociální porucha osobnosti*⁷⁶, která má přímý dopad na chování jedince k druhým lidem. Tito jedinci vykazují znaky podrážděnosti a agresivity, napadání jiných osob je časté a opakující se. Je u nich typické, že své chování shledávají opodstatněným a nemají přítomny výčitky svědomí při ublížení jiné osobě.⁷⁷

Z výše uvedeného je zřejmé, že faktorů ovlivňujících možnost vyvolání vzniku násilí u jedince je velké množství a nelze přesně vymezit, které z nich jsou pro daného jedince spouštěčem. Z velké části záleží na konkrétních osobách, jak dokáží zvládat stresové zatížení a do jaké míry bude jejich reakce na situaci přiměřená či nepřiměřená.

2.3.3 Typologie osobnosti pachatele

Vymezit typické znaky násilné osoby, bývá velmi obtížné. Pachatele domácího násilí můžeme nalézt v různých socioekonomických a vzdělanostních vrstvách a nelze tedy konstatovat, že by se domácí násilí týkalo pouze určité sociální vrstvy. Můžeme však nalézt jisté podobné rysy, jenž charakterizují násilné osoby.

Na základě celé řady výzkumů, zaměřujících se na typologii osobnosti pachatelů, byla navržena typologie, která vymezuje tři hlavní typy násilníků:

Agresor pouze v rodině – do této skupiny se řadí přibližně polovina všech pachatelů domácího násilí. Takovýto jedinec se vyznačuje svou agresivitou a násilným chováním zejména vůči své partnerce, násilí týkající se ostatních členů rodiny a okolí je velmi omezené. Může mít zkušenost s domácím násilím ze svého dětství, ve společnosti nemívá výraznější problémy.

Dysforický/hraniční typ – patří sem asi 25 % pachatelů domácího násilí, tito pachatelé své násilí primárně směřují vůči své rodině a bývají zastánci tradičního postoje rozdělování genderových rolí. Mezi výrazné znaky jejich osobnosti patří emoční labilita, úzkostnost a bývají depresivní. Z výzkumů vyplývá, že tito násilníci se vyznačují hraniční a schizoidní osobností.

Obecně agresivní/antisociální typ – z násilníků domácího násilí tento typ představuje

⁷⁶ Antisociální porucha osobnosti se projevuje zvláštním kouzlem osobnosti – tzv. povrchním šarmem. Psychopat se vyznačuje dobrou inteligencí, je nespolehlivý, nemá neurotické rysy, chybí výčitky svědomí, lže, jeho chování je nevhodné, vydírá demonstrativními pokusy o sebevraždu, není schopen citové vazby, je až příliš egocentrický, ve vztazích necitlivý, není empatický a bývá bez schopnosti vhledu, mívá sklony k afektivním reakcím, není schopen učení se zkušeností, porušuje společenské normy a je agresivní. (srov. MARGÁNOVÁ–VARGOVÁ B., POKORNÁ D., TOUFAROVÁ M., Partnerské násilí, s. 118.)

⁷⁷ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., *Domácí násilí*, s. 61–65.

rovněž 25 %, velmi často u takového jedince bývá diagnostikována antisociální porucha osobnosti. Násilník bývá agresivní i mimo svou rodinu, nejeví zájem o druhé, chybí mu morálka a odpovědnost. Zastává názory, které mají tendenci omlouvat jeho násilí.⁷⁸

Margánová-Vargová také poukazuje na rozdělení typů pachatelů domácího násilí dle American Psychological Association (APA), jejichž charakteristika se od výše uvedených liší:

Typický násilník – často sám vytváří konflikty, je afektovaný, užívá násilí k získání moci a kontroly nad ostatními, chová se manipulativně, násilí popírá a celou situaci zlehčuje. Jeho násilí se velmi často opakuje v cyklech.

Násilník s duševní poruchou – u takového jedince může docházet ke klinickým příznakům duševních nemocí, které se následně mohou stát spouštěčem násilí.

Kriminální typ násilný i mimo rodinu – často se jedná o jedince s antisociální poruchou osobnosti, u některých docházelo v dětství k domácímu násilí či zneužívání.⁷⁹

Výše uvedené typologie jsou kategorizovány na základě *výzkumů osobnosti pachatele domácího násilí*. Tyto osobnosti násilníků mohou být rozděleny do dvou skupin – dle jejich sociálního ukotvení:

Sociálně problémoví – jedná se o jedince, kteří své násilí páchají jak v domácím prostředí, tak na veřejnosti. Jejich osobnostní rysy jsou podobné rysům pachatelů, dopouštějících se kriminálních trestných činů a jejich trestní rejstřík nebývá bez záznamů.

Násilník „dvojitá tvář“ – jsou takto označováni pro jejich dvojitou osobnost, kdy se chovají rozdílně v domácím prostředí – jsou násilní, agresivní a na veřejnosti – působí jako seriózní osoba.⁸⁰

Odborná literatura nabízí i další typologie, které se určitým způsobem snaží charakterizovat a vymezit jednotlivé rysy násilníků. Autoři těchto typologií se v základních rysech násilníků v podstatě shodují, jen se liší případné množství a názvy kategorií, do nichž jsou jednotlivé charakteristiky zařazeny. Avšak i veškeré toto teoretické zařazení má převážně informativní charakter a u jednotlivých pachatelů se

⁷⁸ Srov. MARGÁNOVÁ–VARGOVÁ B., POKORNÁ D., TOUFAROVÁ M., *Partnerské násilí*, s. 116–117.

⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 117–118.

⁸⁰ Srov. VONKOVÁ J., MACHÁČKOVÁ R., a kol. *Domácí násilí: právní minimum pro lékaře*, s. 68.

musí brát zřetel na individuální přístup. Každý člověk je jedinečná bytost, která v určitých situacích reaguje na základě svých osobních prožitků a zkušeností.

2.4 OBĚŤ DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Domácí násilí lze chápat v užším a širším pojetí. Z tohoto hlediska pohlížíme i na oběti domácího násilí. Obětí, ale zároveň i násilnou osobou může být jakýkoliv člen rodiny, nikoli jen partneři, žijící v intimním svazku.

Z výzkumů, provedených do devadesátých let 20. stol., vyplývá, že jako oběti domácího násilí mají většinové zastoupení ženy – 92-98 %, počet mužských obětí se udává v rozmezí 2-5 %.⁸¹

Často se lze setkat s názorem, že lidé nechápu oběť domácího násilí, jak vůbec do svazku s takovým člověkem mohla jít. Nutno říci, že obvykle nikdo nevstupuje do partnerství s vědomím, že bude týrán či zneužíván. Vztahy, ve kterých postupem času propukne domácí násilí, začínají stejně, jako kterékoliv jiné, někdy i dokonce zdánlivě lépe. V těchto vztazích bývají partneři ke své budoucí oběti velmi pozorní, milí, bývají oblíbenými společníky. Také dokáží být velmi romantičtí a jsou schopni v druhém vyvolat pocit, že je vším v jeho životě. Často se snaží partnera utvrdit v tom, že ho velmi milují a jsou schopni mu snést „modré z nebe“. *„Obliba mého partnera byla vysoká. Navenek byl dokonalý – pracovitý, pozorný partner a budoucí otec. Ženám se líbil, uměl se chovat, byl zábavný. Co se dělo doma, o tom nikdo neměl tušení.“*⁸²

První projev násilí může v takovémto vztahu propuknout náhle a nečekaně – a to v důsledku některého spouštějícího faktoru, kterými jsme se zabývali v kapitole 2.3.1, ale častější je nenápadné a postupné vplížení se domácího násilí do partnerského vztahu. V důsledku zamilovanosti a omluvných tendencí si oběť nepovšimne prvních varovných signálů: žárlivost, citové vydírání, snaha o prvotní sociální izolaci. Postupně dochází k napětí, které následně vyvrcholí násilím. Pokud oběť v této chvíli vztah neukončí, začíná „spirála násilí“.

2.4.1 Setrvání v násilném vztahu

Aby oběť v násilném vztahu přežila s co možná nejmenší újmou, vymýšlí si složité

⁸¹ Srov. MATOUŠEK O., KOLÁČKOVÁ J., KODYMOVÁ P., *Sociální práce v praxi*, s. 231.

⁸² ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 86.

strategie, které pak následně ve svých postojích aplikuje – např. je ochotná se ponižovat, podrobovat se situaci, být naprosto poslušná, má tendence popírat skutečnost apod. Všechny takovéto situace resp. reakce oběti na probíhající násilí, které se okolí můžou jevit jako absurdní a těžko pochopitelné, jsou jen jakýmsi jejím obranným mechanismem – vyvolaným důsledkem působení domácího násilí.⁸³

Jak je vůbec možné, že se oběť dostane do takové situace, kdy si nechává líbit útoky na vlastní osobu pohybující se mnohdy pod hranicí lidské důstojnosti?

Toto chování vysvětluje Seligman – v rámci teorie sociálního učení – fenoménem **naučené bezmocnosti**, který objevil v rámci výzkumu klasického podmiňování na psech, a následně byly výsledky tohoto výzkumu zkoumány na projevech u lidí. Tento fenomén se zakládá na rozdílném projevu pudu sebezáchovy oběti, kdy v případě opakovaného násilí na oběti, která nemá možnost uniknout, dochází postupem času k rozdílným reakcím v chování, oproti osobám, jež tuto bezmoc nezažily. Tyto osoby se na rozdíl od obětí snaží uniknout ze situace, jež vyhodnotí jako ohrožující, kdežto oběti, které ve stejných situacích byly nuceny bezmocně setrvat, setrávaly nadále, aniž by se pokusily ze situace nalézt úniku. Seligman také zjistil, že čím dříve je oběti naučená bezmocnost vštípena, tím obtížnější je naučit ji zpět svobodně a dobrovolně reagovat, a to i v těch případech, ve kterých mělo toto chování efekt. Naučená bezmocnost je tedy vnímána jako jeden z důvodů, proč oběti domácího násilí nejsou způsobilé vnímat své schopnosti a možnosti z takového vztahu uniknout.⁸⁴

Sociálně psychologické teorie vysvětlují tuto skutečnost jako svazek **traumatickým spojením**. Jedná se o silný emocionální závazek – vazba, která vzniká mezi dvěma lidmi, kdy u jednoho z nich dochází k přerušovanému týrání, fyzickému napadání, vyhrožování či zneužívání druhou osobou. Postupem času totiž dochází mezi násilníkem a obětí k čím dál větší nerovnováze sil (nadřízený/podřízený), oběť – v pozici podřízeného vnímá sama sebe jako neschopnou být existenčně nezávislá a tím se výrazně zvyšuje potřeba přítomnosti násilníka – v pozici nadřízeného, u něhož se zase posiluje potřeba udržení kontaktu s obětí a tak se celkově upevňuje jejich vzájemný vztah. Spolu s tím, jak se celý cyklus neustále opakuje – násilí je přerušováno fázemi usmířování a klidu, se výrazně snižuje šance, že by oběť byla schopna ze vztahu odejít.⁸⁵

⁸³ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 86–87.

⁸⁴ Srov. MARGÁNOVÁ–VARGOVÁ B., POKORNÁ D., TOUFAROVÁ M., *Partnerské násilí*, s. 28.

⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 29.

Zajímavým jevem, který rovněž popisuje vzájemný vztah mezi pachatelem a obětí je tzv. **Stockholmský syndrom**. Zakládá se na emocionálním poutu vzájemné závislosti, které vzniká mezi zajatcem a únoscem. Toto pouto se rozvíjí ve chvílích, kdy jedna osoba (pachatel) osobu druhou (oběť) záměrně ohrožuje na životě, ale nezabije ji. Následně dochází k obrovské úlevě u oběti, pramenící z odstranění přímého ohrožení života a zároveň silnému pocitu vděčnosti vůči pachateli. Tato vazba přetrvává i v době, kdy se oběť nachází mimo ohrožení života a v bezpečí – mimo dosah pachatele.

O Stockholmském syndromu hovoříme, pokud jsou splněny čtyři podmínky:

- pachatel vyhrožuje oběti zabitím a oběť tuto hrozbu skutečně vnímá jako přímé ohrožení
- oběť nemá možnost uniknout, její život tak závisí na vůli pachatele
- oběť je v izolaci od okolního světa, jediný pohled na situaci zprostředkovává pachatel
- pachatel je vůči oběti určitým způsobem laskavý

Tuto teorii chápeme rovněž jako další důvod, proč oběti setrvávají v násilném vztahu velmi dlouho dobu a nejsou schopny vztah ukončit.⁸⁶

Důvody setrvávání obětí v domácnostech s rodinným násilím zejména jsou:

Ekonomická závislost – oběť nemá vlastní finanční prostředky, byt, nemá možnost jiného bydlení, kam by odešla s dětmi.

Strach z budoucnosti – oběť má strach ze situace, která by nastala v případě odejití od partnera (reakce okolí, partnera a dopady na děti).

Vědomí o nedostatečné legislativě a absence systému pomoci.

Tradiční obraz role ženy – žena je ten, kdo je odpovědný atmosféru a citové klima v rodině, je vinna za případnou nefunkčnost rodiny a měla by potlačovat vlastní potřeby na úkor rodinného života.⁸⁷

Tyto důvody nás přibližují k pochopení oběti, v jak nelehké situaci se postupem času nachází a co všechno ovlivňuje její možnost ukončení vztahu s násilníkem. Domácí násilí je daleko propracovanější ve svém systému působení, než by se leckomu mohlo navenek jevit, není to jen několik ran nebo vulgárních nadávek, ale systematické působení násilníka na oběť po celou dobu trvání jejich vztahu. Na jednotlivé oběti domácího násilí se podíváme blíže.

⁸⁶ Srov. MARGÁNOVÁ–VARGOVÁ B., POKORNÁ D., TOUFAROVÁ M., *Partnerské násilí*, s. 29–30.

⁸⁷ Srov. MATOUŠEK O., KOLÁČKOVÁ J., KODYMOVÁ P., *Sociální práce v praxi*, s. 233.

2.4.2 Žena – oběť domácího násilí

Představa podstaty ženské role, jež je dána socializačními vlivy a ve společnosti přetrvává, je, že jejím úkolem je zejména starat se o blaho domova – tzn. o muže, děti a domácí prostředí. Tato role určuje její pozici, jež bývá submisivní a je potvrzena i z pohledu biologického – oproti muži mívá žena méně fyzické síly a bývá více zranitelná. Ve chvíli, kdy partneři mají potomky, bývá žena zpravidla tou, která o ně pečuje, stává se ekonomicky nesoběstačnou a záležitosti týkající se dětí ovlivňují její rozhodování na delší dobu. Již tyto samotné skutečnosti mluví v souvislosti s domácím násilím právě v neprospěch ženy.

V případě manželských konfliktů, ve kterých se začnou objevovat agresivní prvky, se rozlišují dvě pozice ženy – jakožto oběti:

– **zneužívání ženy nepřiměřenými požadavky členů rodiny** (v tomto případě se nemusí jednat o násilí pouze ze strany partnera)

– **násilí páchané na ženě** – především jde o násilí páchané jejím partnerem⁸⁸

Mnozí autoři se snaží o charakteristiku vlastností týrané ženy, často se setkáváme s tím, že takové ženy cítí vinu za násilné chování jejich partnera a zaslouží si ho, mívají velmi nízké sebevědomí a sebeúctu. Takové ženy trpí pocity vlastní bezmoci a beznaděje. Také je jinými interpretován názor, že tyto ženy mívají tzv. “dvojitou tvář”, kdy navenek vystupují jako spokojené a optimistické, avšak ve skutečnosti zažívají – za zdmi domova – peklo.

2.4.3 Muž – oběť domácího násilí

Z nejrůznějších empirických šetření a statistik vyplývá, že u mužů, jakožto obětí domácího násilí, vznik této patologie hrozí v daleko menší míře, než je tomu u žen. Např. Skotský výzkum kriminality uvádí, že muži jsou ohroženi dvakrát méně než ženy, a v důsledku domácího násilí mívají zpravidla lepší zdravotní výsledky (jak psychické, tak fyzické) než ženy v podobné situaci. Muži se také velmi často jako oběti sami nevnímají – pokud neutrpěli žádné zranění, takovou událost pak ani nehlásí u oficiálních institucí (např. policie apod.). Také ve srovnání s oběťmi žen mívají muži

⁸⁸ Srov. VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 350.

výhodu po stránce ekonomické – lepší přístup k finančním zdrojům, vlastní bydlení, zaměstnání. Avšak porovnáme-li tuto jejich stránku s muži ostatními, je zde patrná výrazná nerovnováha.

Ševčík uvádí projekt DYN, který poukazuje na rozdíly mezi muži a ženami – oběťmi domácího násilí:

- **muži mají větší šanci odejít z násilného vztahu**, mají k takovému kroku více možností (vyšší pravděpodobnost zaměstnání, snazší přístup k financím atp.)
- **ve svém domově – domácnosti – se cítí velmi bezpečně**, bez ohledu na skutečnost přítomnosti násilí
- **muži v menší míře informují o tom, že by násilná partnerka byla pod vlivem alkoholu**

Jako formy násilí, které jsou na mužích nejčastěji páčány, se uvádějí – emocionální, fyzické, využívání dětí (zamezení kontaktu s dětmi, navádění dětí proti muži apod.), hrozby a zastrasování.⁸⁹

Statisticky se výskyt domácího násilí u mužů zvyšuje v seniorském věku a také se děje častěji u nesourodých párů – kdy je partnerka výrazně mladší než partner. Avšak na přesnější čísla objasňující tuto oblast si budeme muset počkat až po provedení příslušných empirických výzkumů, kterých je v současné době zatím minimum.

2.4.4 Dítě – oběť domácího násilí

V rodinách, ve kterých se vyskytuje domácí násilí, se v 80 % případech toto násilí odehrává v přítomnosti dětí, pro které je tato skutečnost vysoce traumatizující. Děti se stávají přímými nebo nepřímými oběťmi domácího násilí. Ševčík takto rozděluje oběti do dvou kategorií:

Oběti přímé viktimizace – dítě se stává přímou obětí domácího násilí v případě, že je vůči němu uplatněno osobou blízkou fyzické, psychické či sexuální násilí, dále také, pokud je na něm spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo je ze spáchání takového trestného činu podezřel. Zahrnujeme sem především trestné činy – týrání svěřené osoby, zanedbání povinné výživy, ohrožování mravní výchovy dítěte, pohlavní zneužití.

Oběti nepřímé viktimizace – jako nepřímou oběť domácího násilí se označuje dítě,

⁸⁹ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 97–98.

keré je takovému násilí přítomno – násilí se odehrává mezi rodiči či osobami odpovědnými za jeho výchovu, případně mezi dalšími osobami, které s dítětem žijí v jedné domácnosti. U těchto obětí dochází k ohrožení citového, rozumového a mravního vývoje dítěte a vždy se zároveň – v důsledku těžkého traumatu – stává obětí psychického násilí (i když není přímo směřováno na jeho osobu).⁹⁰

Násilí páchané na dětech se souhrnně označuje jako „syndrom CAN“, tento syndrom Čírtková a Vitoušová definují: „...znamená týrání, zneužívání zanedbávání dítěte, úmyslné ubližování nejbližšími pečovateli, které má závažný dopad na život dítěte, jeho další vývoj a postavení ve společnosti.“⁹¹

Děti, které jsou přítomny domácímu násilí, se ve svém rodinném prostředí učí reagovat na podněty vycházející zvenčí jinak, než je tomu u dětí, jež násilí vystaveny nebyly. Často se u nich projevuje buď naučená útočnost či naučená bezmoc. Z tohoto tvrzení vyplývá, že je velká pravděpodobnost u těchto dětí, že budou domácím násilím či násilným chování ohroženi i v dospělosti – a to ať už jako oběti či pachatelé.

To, jaké důsledky přináší domácí násilí pro své oběti, jaké klima v rodině panuje a jaké následky vlivem působení tohoto jevu vznikají, uvedeme v následující závěrečné kapitole.

2.5 NÁSLEDKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ

O tom, že následky působení domácího násilí jsou závažné, není pochyb. Tyto následky si nenesou vždy pouze jen oběť sama, nýbrž se může dotýkat i širšího okolí blízké rodiny, která častokrát v jeho průběhu nemá absolutně tušení, k čemu uvnitř rodinného prostředí dochází. Oběti (ať už viktimizované přímo či nepřímo) mohou vysílat signály, které však ve většině případů bývají nějak vysvětleny, omluveny či vyvráceny. Níže uvedeme, jaké následky domácí násilí páchá a jaké problémy následně může vyvolávat.

2.5.1 Na těle i na duši

Přibližně dvě třetiny obětí, kterých se domácí násilí týká, mívají velmi často fyzické

⁹⁰ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 120.

⁹¹ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol., *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, s. 51.

zranění, u jedné třetiny z nich je pak nezbytné lékařské ošetření. Na zranění fyzické se váží i následky psychické, až tři čtvrtiny všech postižených obětí utrpí velmi vážné psychické poruchy, mezi jejichž následky patří deprese, sklíčenost, poruchy spánku, neustálý pocit strachu a též může docházet k úvahám o sebevraždu či o její pokusy. Oběť, která žije v prostředí, kde se nemůže cítit bezpečně, kde si nemůže odpočinout v souvislosti s tím, že očekává, jaká katastrofa vypukne, co se bude dít, kontroluje své chování a jednání tak, aby předešla konfliktům, bude dříve či později psychicky a fyzicky vyčerpaná. Toto vyčerpání pak může vyvolávat různá psychosomatická onemocnění – zažívací problémy, bolesti hlavy, deprese, noční můry, poruchy spánku atp. Oběť se ocitá v permanentním stresu, pod neustálým tlakem a v trvalém napětí. Může docházet až k situacím, kdy má problém postarat se o chod domácnosti či o děti. V některých případech může dojít i k tzv. traumatu. Tento termín vyjadřuje události, které nedokážeme pochopit, vysvětlit si je, nejsme schopni je zařadit do našeho současného života a prožívání. Traumata jsou daleko silnější, než je naše mysl. Vnitřní rovnováha oběti se tímto vším stává na jistou dobu poškozena, narušena či zcela zničena. V některých případech je toto poškození trvalé a neměnné.⁹²

2.5.2 Syndrom týrané ženy/osoby

Marvanová-Vargová uvádí, že označení „syndrom týrané ženy“ jako první zavedla Walkerová. Jedná se o souhrnný název pro širokou paletu psychických symptomů a vzorců chování, které vznikají dlouhodobým působením domácího násilí. Aby byl rozvinut syndrom týrané ženy, musí se celý cyklus násilí zopakovat nejméně dvakrát. Jako čtyři hlavní charakteristiky tohoto syndromu jsou uvedeny tyto postoje ženy:

- věří ve svou vinu za násilí
- není schopna si připustit, že za násilí by mohl být odpovědný někdo jiný
- bojí se o svůj život či život svých dětí
- má pocit, že pachatel je všudypřítomný a vševědoucí

Tento syndrom bývá určen na základě rozvoje typických fyzických, psychických a sociálních symptomů (deprese, nízké sebevědomí, naučená bezmocnost, poruchy příjmu potravy, vyčerpanost, bolesti hlavy atd.), jenž jsou následkem přímé zkušenosti

⁹² Srov. BUSKOTTE A., *Z pekla ven, žena v domácím násilí*, s. 74–75.

oběti s opakujícími se násilnými útoky.⁹³

Odborníci na problematiku domácího násilí na základě charakteristiky syndromu týrané ženy připustili, že tato oblast se nedotýká pouze žen, nýbrž i více členů rodiny a proto tento syndrom zobecnili na „syndrom týrané osoby“. Tento pojem zahrnuje mnohonásobnou oběť, která opakovaně zažívá dlouhodobé akty vymykající se běžné lidské zkušenosti.

Syndrom týrané osoby se skládá z různých projevů, které jsou rozděleny do těchto kategorií:

Symptomy posttraumatické stresové poruchy – začátky této poruchy se projevují jako opožděná nebo protahovaná odpověď na stresovou událost nebo situaci, mající krátké či dlouhé trvání. Má mimořádně ohrožující nebo katastrofickou povahu vedoucí k silnému rozrušení. Typické jsou zejména epizody znovuožívání traumatu ve stále-přítomných vzpomínkách, snech nebo nočních můrách, dále také stranění se společností, netečnost vůči okolí, vyhýbání se činností a situacím připomínající traumatický zážitek. Obvyklými projevy jsou např. vegetativní hyperaktivita, zvýšená bdělost, zesílené úlekové reakce, nespavost, se kterými bývá spojena úzkost a deprese.⁹⁴

Naučená bezmocnost – jde o stav, kdy se oběť ocitá v letargii, bezmocnosti beznaděje, více o charakteristice tohoto projevu je blíže psáno v kapitole 2.4.1.

Sebezničující zvládací strategie – řadíme sem zvládání resp. nezvládání náročných situací, vyvolaných v důsledku působení domácího násilí, pomocí alkoholu, drog, pokusů o sebevraždu nebo vražedných tendencí. Jedná se o situaci, kdy oběť již nemá vidinu východiska z daného problému a tak zaujme stanovisko „zůstat a nějak přežít“.⁹⁵

Čírtková upozorňuje na to, že syndrom týrané osoby se nemusí projevit u každé oběti domácího násilí, na jeho vzniku se podílí zejména typ/vzorec domácího násilí, typ previktimní osobnosti, reakce sociálního okolí.⁹⁶

⁹³ Srov. MARGÁNOVÁ–VARGOVÁ B., POKORNÁ D., TOUFAROVÁ M., *Partnerské násilí*, s. 40–42.

⁹⁴ Srov. ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČESKÉ REPUBLIKY, *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize*, s. 213.

⁹⁵ Srov. ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., a kol., *Domácí násilí*, s. 42–45.

⁹⁶ Srov. ČÍRTKOVÁ L., *Moderní psychologie pro právníky*, s. 26–29.

2.5.3 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN)

Syndromem CAN (jak jsme již uvedli dříve) je chápáno úmyslné jednání rodičů či jiné blízké osoby, které narušuje duševní, tělesný a společenský vývoj dítěte, či způsobí jeho smrt. Jak jsme již uvedli, rozlišujeme varianty – zanedbávání dítěte, fyzické či psychické týrání a sexuální zneužívání.

V důsledku takového dlouhodobého násilí, páchaného na dítěti, u něj dochází k citové deprivaci. „*Citová deprivace je neuspokojením potřeby citové jistoty a bezpečí v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu.*“⁹⁷

Důsledky citové deprivace jsou výrazně variabilní, na různé jedince působí odlišně, záleží na genetické dispozici a jejich primární zkušenosti. Mohou se projevovat v těchto oblastech: v řeči a komunikaci, rozumových schopnostech, socializaci, sebepojetí dítěte, hierarchii hodnot a také je typickým způsobem změněno citové prožívání a vztahy. Citové strádání povzbuzuje různé ochranné mechanismy a dítě se snaží tuto potřebu uspokojit tím, že svou pozornost směřuje vůči jinému objektu. Např. sourozenci, kteří prožívali citovou deprivaci, vykazovali znaky vyšší vzájemné citové vazby. K hledání nového náhradního objektu, jenž by tuto potřebu uspokojil, dochází velmi intenzivně a toto chování bývá často vnímáno jako vlezlé a tím dochází k negativní odezvě namísto citového přijetí.⁹⁸

Dalšími důsledky násilného chování jsou akutní reakce na stres a posttraumatická stresová porucha u dětí a adolescentů. **Akutní reakce na stres** je dočasná porucha, ke které dochází v důsledku vnějšího působení na fyzickou či psychickou zátěž u duševně zdravé osoby, tato porucha odeznívá max. do 2–3 dnů od události a na tuto epizodu může být částečná nebo úplná amnézie. **Posttraumatická stresová porucha** je specifická pro děti v předškolním, školním a adolescentním věku, avšak všechny děti mohou na trauma reagovat shodně – buď uzavřením se či popřením události.

Děti předškolního věku bývají po prožitém incidentu ztuhlé, nemluvné, úzkostné, nejdí či se přejídají, může dojít k návratu do předchozích vývojových stadií (pomočování se, problémy s defekací), trpí poruchy spánku či nočními děsy.

Děti školního věku mívají často poruchy učení a chování (bývají uzavřené či agresivní), mají psychosomatické potíže (bolesti hlavy, břicha, bušení srdce), dochází u nich

⁹⁷ LANGMEIER J., MATĚJČEK Z., *Psychická deprivace v dětství*, s. 25–68.

⁹⁸ Srov. VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 321–322.

k pocitům viny, sebeodsuzování, projevům lhostejnosti a zlostnosti.

Adolescenti velmi často reagují nejistotou, úzkostí (v případě dlouhodobého působení může dojít k sebepoškození), odporem ke škole a rodičovské autoritě. Velmi často u nich dochází ke změně projevů v chování – záškoláctví, asociální projevy – krádeže, sexuální promiskuita, požívání alkoholu, drog atd.⁹⁹

2.5.4 Rodinné klima

Faktory, determinujícími pozitivní klima rodiny, jsme se zabývali v kapitole 1.4. Nyní se zaměříme na klima rodiny s domácím násilím.

Každé násilí, spáchané v rámci rodiny výrazně ovlivňuje atmosféru a celkové klima rodiny tím, že se podílí na vzniku akutních a také na chronických psychických a fyzických poruch jedinců, kteří tuto rodinu spoluutváří. Tyto poruchy, týkající se jednotlivých obětí domácího násilí, jsou uvedeny v předchozích kapitolách. V jakém prostředí se tyto oběti ocitají a jaký vliv toto prostředí má na jejich následný život?

Jakékoliv setkání jedince s násilím – zejména dlouhodobějšího charakteru je velmi zatěžující a náročné. O to bolestivější situace je, že k násilí dochází tam, kde jedinec očekává naprosté přijetí, bezpečí, jistotu a dostatek lásky. Tyto hodnoty jsou ale překrouceny, zničeny, rozervány a místo toho dochází ke zraňování na duši a těle člověkem, který je tak blízký a milovaný. Domov a rodina se stává místem emočně chladným, nepřátelským a konfliktním. Místem, kam se jedinec nerad navrácí, schází zde důvěra, opora, ochota naslouchat a vzájemně komunikovat, možnost projevit se. Namísto toho převládá napětí, omezování, manipulace a srážení sebedůvěry. Převládající atmosféra je stresující až deprimující, vyvolává pocity úzkosti, strachu a bezmoci.

Jedinec tak ve své rodině nenachází útočiště před nepříznivými vlivy vnějšího světa a zároveň je vystaven nutnosti čelit nepříznivému vlivu uvnitř této rodiny. Ztrácí možnost ukotvení – nalezení své identity, sebepojetí a také získání dostatečného sebevědomí. Upadá do beznaděje, zlosti vůči okolí, vůči sobě, s poničeným vnímáním sebe sama a světa kolem. Namísto radosti prožívá neustálý stres, tlak, bezmoc. Nebývá komu se svěřit, komu důvěřovat, na koho se obrátit. Nakonec se ocitá v situaci, ze které je tak těžké (v případě dětí ve většině případů nemožné) odejít. A všechny tyto prožitky

⁹⁹ Srov. ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol., *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, s. 51–55.

se v něm ukládají, nejdou zapomenout, smazat, napravit. Jsou tam, přetrvávají a nevědomě ovlivňují následné vystupování, jednání a chování k okolí, k novému partnerovi, k vlastním dětem. Zraňující cyklus násilí, který prožíval dříve, se objevuje i nadále, dokud nedojde k „vyléčení“ jedince, rodiny. K vyléčení však může dojít teprve tehdy, kdy si je jedinec schopný a ochotný přiznat, že něco není v pořádku. Ať už s ním či se situací, ve které se nachází. Jen tehdy může nastat obrat, když si dotyčný uvědomí, že doufáním v lepší zítřky situaci nezmění. Stejně tak, jako nezmění svého partnera, pachatele. Pak je velmi důležité se rozhodnout definitivně změnit situaci, která mu nevyhovuje, která se mu nelíbí. V podstatně horší situaci se nacházejí děti, které jakožto závislé na rodičích musí v takové situaci setrvávat, aniž by měly možnost výběru.

Děti vnímají domácí násilí a atmosféru z něj vyplývající obzvláště intenzivně. Jestliže v násilném prostředí vyrůstají, bez možnosti zpracovat si traumatické prožitky za využití specializované psychologické pomoci, pak je vysoká pravděpodobnost, že je bude násilí provázet i v jejich následném životě, při utváření jejich prokreační rodiny. Do této své rodiny, kterou jednou budou zakládat, budou přenášet veškeré své zkušenosti, které jim byly prostřednictvím jejich původní – orientační rodiny poskytovány. Ať se octnou v roli pachatele či oběti. Jedná se o tzv. „transgenerační přenos“ chování. Děti kopírují chování svých rodičů, kteří jim byli po celé roky vzory a podíleli se na formování jejich osobnosti. Toto chování mohou vnímat jako „normální“ a různé konflikty pak mohou řešit násilným způsobem – jiný model ani neznají. Projevy agrese a také bezmoci jsou jim vlastní a naplňují jejich život.

Domácí násilí neovlivňuje pouze vnitřní klima té rodiny, které se bezprostředně dotýká. V případě, že se oběť zmíní o tom, že něco není v pořádku a začne zapojovat i širší rodinu (rodiče, sourozence, příbuzné), pak zajisté dochází k narušení psychické pohody i těchto členů. Ti se mohou snažit oběti/obětem všemožně pomoci, avšak musí docházet k součinnosti obou stran. V případě, že se oběť rozmyslí a uchýlí zpět do vztahu s domácím násilím (což se stává velmi častým jevem), pak i veškeré snahy okolí jsou marné. Již toto samotné vědomí o tom, že osobě blízké se děje něco špatného, narušuje klima a harmonii rodiny další. Tato skutečnost je násobena tím, že okolí velmi často nezmůže nic, pokud není sama oběť k rozhodujícímu kroku svolná.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zpracovat ucelený přehled o domácím násilí, zjistit, jaké dopady má domácí násilí na psychosociální klima rodiny. K cíli jsme se dopracovali prostřednictvím dvou hlavních kapitol „Rodina“ a „Domácí násilí“. V první z těchto dvou teoretických částí jsme se zaměřili na vymezení pojmu rodina, jaké jsou její základní funkce a co všechno ovlivňuje rodinné klima. V části druhé jsme se podrobněji zaměřili na domácí násilí – jaké jsou jeho znaky, formy a fáze, charakterizovali jsme osobnost pachatele a oběti a v závěrečné kapitole s názvem „Rodinné klima“ jsou vyvozeny závěry, které z uvedené práce vyplývají.

Čerpáno bylo zejména z publikací předních českých odborníků, dlouhodobě se zabývajících problematikou domácího násilí.

Na závěr bych ráda uvedla, že pomocí této práce – vedle hlavního cíle – se mi podařilo pochopit hlubší podstatu domácího násilí a také jeho pachatele i oběť. Pachatele vnímám nyní nejen jako agresivního násilníka, ale také jako oběť – oběť situací, jimž mohl být vystaven v dobách svého dětství. Z velké části totiž právě tam jsou počátky kořenů násilného chování a tím se pachatel stává obětí násilného chování svých nejbližších, se kterými vyrůstal, popřípadě dalších patologií, ke kterým došlo v průběhu jeho sociálního vývoje. Co se týče oběti – z vlastní zkušenosti vím, že můžeme pomoci jen ve chvíli, kdy o to ona sama opravdu stojí. A i když o to v jednu chvíli opravdu stojí, tak své rozhodnutí může změnit – jako mávnutím kouzelným proutkem (děje se tak zejména, pokud se oběť nějakým způsobem zpět zkontaktuje s pachatelem). A ostatním velmi často nezbývá nic jiného, než být připraveni oběti poskytnout pomoc, v případě, že o ni příště zase požádá.

Jednodušší je odsoudit, než se zamyslet a nalézat hlubší pochopení...

Použitá literatura

- BUSKOTTE A., *Z pekla ven, žena v domácím násilí*. Praha: Computer Press.
ISBN 978-80-251-1786-6.
- BŮŽEK A., MICHALÍK J., *Informatorium (nejen) o právech dítěte*. Olomouc:
Univerzita Palackého Olomouc. ISBN 80-24400-54-5.
- CONWAYOVÁ L.H., *Domácí násilí*. Praha: Albatros 2007.
ISBN 978-80-00-01550-7.
- ČÍRTKOVÁ L., *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: 2008.
ISBN 80-247-2207-0.
- ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol., *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*.
Praha: Grada 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.
- DUFKOVÁ I., ZLÁMAL J., *Domácí násilí se zaměřením na problematiku obětí*.
Pracovní manuál. Praha: Střední policejní škola ministerstva vnitra v Praze
2005. ISBN 80-239-5686-8.
- DUNOVSKÝ J., *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum 1986. ISBN 80-968956-2-1.
- EVANS P., *Jedovatá slova*. Brno: Computer Press 2010. ISBN 978-80-251-2790-2.
- HARTL P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*. Praha: Portál 2000.
ISBN 978-80-7367-569-1.
- HAŠKOVCOVÁ H., *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetrovatelských a
nelékařských zdravotnických oborů 2004. ISBN 80-7013-397-X.
- JEDLIČKA R. a kol., *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis
2004. ISBN 80-7312-038-0.
- KRAUS B., *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.
ISBN 978-80-7367-383-3.
- KRAUS B., POLÁČKOVÁ V., *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido 2001.
ISBN 80-7315-004-2.
- LANGMEIER J., MATĚJČEK Z., *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum
2011. ISBN 978-80-2461-983-5.
- MÁCHOVÁ J., *Duševní hygiena rodinného života*. Praha: Avicenum 1974.
ISBN 80-7127-026-1.
- MARGÁNOVÁ–VARGOVÁ B., POKORNÁ D., TOUFAROVÁ M., *Partnerské
násilí*. Praha: Linde 2008. ISBN 978-80-86131-76-4.
- MATĚJČEK Z., DYTRYCH Z., *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén 1994.

- ISBN 80-85824-06X.
- MATOUŠEK O., KOLÁČKOVÁ J., KODYMOVÁ P., *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MOŽNÝ I., *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství 2006. ISBN 80-86429-58-X.
- MUFSONOVÁ S., KRANZOVÁ R., *O týrání a zneužívání*. Havlíčkův Brod: Lidové noviny 1996. ISBN 80-7106-194-8.
- SOBOTKOVÁ I., *Psychologie rodiny*. Praha: Portál 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
- STŘELEČEK S., *Kapitoly z rodinné výchovy*. PRAHA: Fortuna 1992. ISBN 80-85298-84-8.
- ŠEVČÍK D., ŠPATENKOVÁ N., *Domácí násilí*. Praha: Portál 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.
- ŠPATENKOVÁ N., a. kol., *Krizová intervence v praxi*. Praha: Grada Publishing 2004. ISBN 80-247-0586-9.
- ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČESKÉ REPUBLIKY, *Mezinárodní klasifikace nemocí: desátá revize*. BOMTON agency s.r.o. 2008. ISBN 92-4-154649-2.
- VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál 1999. ISBN 80-7178-214-9.
- VITOUŠOVÁ P., *Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích – poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR*. In *Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách*. Praha: Koordinační kruh prevence násilí na ženách 1997. ISBN 80-210-2387-2.
- VOLKOVÁ J., *Pojem domácí násilí v judikatuře Nejvyššího správního soudu*. In *Dny práva – 2010 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita 2010. ISBN 978-80-210-5305-2.
- VOŇKOVÁ J., MACHÁČKOVÁ R., *Domácí násilí: právní minimum pro lékaře*. Praha: proFem, 2003. ISBN 80-239-2105-3.
- VÝROST J., SLAMĚNÍK I., *Sociální psychologie*. Praha: Grada 2002. ISBN 978-80-247-1428-8.

Elektronické zdroje

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, *Domácí násilí*. [on line]. [Cit. 23.07.2012], Dostupný z

WWW: <<http://www.domacinasili.cz/domaci-nasili/>>.

KAŇKOVSKÁ P., *Vliv rodinného prostředí na utváření prosociální*

orientace dítěte staršího školního věku. [on line]. [cit. 23.07.2012]. Dostupné

z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/kankovska.pdf>>.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011–*

2014. [on line]. [cit. 23.07.2012]. Dostupné z WWW:

<<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf>>.

ROSA OBČANSKÉ SDRUŽENÍ, *Formy domácího násilí*. [on line]. [cit. 23.07.2012].

Dostupné z WWW: <<http://www.rosa-os.cz/domaci-nasili/formy-domaciho-nasili/>>.

ROSA OBČANSKÉ SDRUŽENÍ, *Znaky domácího násilí*. [on line]. [cit. 23.07.2012].

Dostupný z WWW: <<http://www.domacinasili.cz/>>.

Abstrakt

BÖHMOVÁ, M. *Domácí násilí a jeho vliv na psychosociální klima rodiny*. České Budějovice 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra psychologie. Vedoucí práce: PhDr. Ing. Marie Lhotová, Ph.D.

Klíčová slova: Domácí násilí, rodina, pachatel, oběť, psychosociální klima, funkční, dysfunkční, dítě, žena, muž, syndrom, agrese, agresor, násilník, ex-partner stalking, verbální, fyzické, psychické, sexuální, násilné chování, bezmoc, frustrace, poruchy osobnosti.

Práce pojednává o domácím násilí, je rozdělena do dvou teoretických částí. První z těchto dvou teoretických částí je zaměřena na vymezení pojmu rodina, jaké jsou její základní funkce a co všechno ovlivňuje rodinné klima. Druhá část se podrobněji zaměřuje na domácí násilí – jaké jsou jeho znaky, formy a fáze, charakterizuje osobnost pachatele a oběti a v závěrečné kapitole s názvem „Rodinné klima“ jsou vyvozeny závěry, které z uvedené práce vyplývají.

Abstract

Title: Domestic violence and its influence on psychosocial family climate

Key words: Domestic violence, family, offender, victim, psychosocial climate, functional, dysfunctional, child, woman, man, syndrome, aggression, aggressor, rapist, ex-partner stalking, harassment, verbal, physical, psychological, sexual, violent behavior, helplessness, frustration, personality disorders.

This thesis deals with domestic violence and is divided into two theoretical parts. The first of the two parts is focused on: the definition of the term family, the main purposes and all other factors that have any influence on family. The second part takes a detailed look at domestic violence itself. It offers an explanation of the features of domestic violence, discusses the forms and phases of its advancement and characterises the personality of a suspect and of a victim. The final part, named "Family climate", gives the conclusions which are drawn from the thesis.